

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

В.В. Апухтіна

ПРОФІЛАКТИКА ВТОРИННИХ ВІДХИЛЕНЬ

Методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Спеціальна
освіта», спеціалізації 016.01 Логопедія,
освітньо-професійної програми «Логопедія»

Затверджено
Вченою радою ЗНУ
Протокол № 10
від 25.05.2021

Запоріжжя
2021

УДК: 373.3/.5-056.2/.3(076)
А784

Апухтіна В.В. Профілактика вторинних відхилень : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Спеціальна освіта», спеціалізації 016.01 Логопедія, освітньо-професійної програми «Логопедія». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. 72 с.

У виданні подано зміст практичних занять з курсу «Профілактика вторинних відхилень» (питання, які виносяться на самостійне опрацювання, поради щодо їх вивчення, питання для самоконтролю та практичні завдання), термінологічний словник, тестові завдання для самоперевірки, рекомендовану літературу. Розглянуто теоретичні основи психопрофілактики та акцентовано увагу онтогенетичному принципі розвитку дитини та профілактичної діяльності спеціального педагога у роботі з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Спеціальна освіта», спеціалізації 016.01 Логопедія, освітньо-професійної програми «Логопедія».

Рецензент

Т. Г. Соловйова, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти.

Відповідальний за випуск

І. В. Козич, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності Запорізького національного університету.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Зміст практичних занять.....	7
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи профілактики.....	7
Тема 1. Теоретична основа корекційної профілактики.....	7
Тема 2. Закономірності відхилень розвитку. Норма та патологія розвитку.....	10
Змістовий модуль 2. Первинна профілактика порушень розвитку	14
Тема 3. Зовнішні фактори порушень розвитку.....	14
Тема 4. Внутрішні фактори порушень розвитку.....	16
Змістовий модуль 3. Сенсомоторний розвиток.....	20
Тема 5. Адаптаційні можливості організму.....	20
Тема 6. Сенсорна інтеграція.....	22
Тема 7. Моторний розвиток.....	26
Змістовий модуль 4. Когнітивні функції та комунікація.....	30
Тема 8. Інтелектуальний розвиток дитини.....	30
Тема 9. Мовленнєвий розвиток.....	33
Змістовий модуль 5. Соціально-емоційний розвиток.....	36
Тема 10. Соціально-емоційний розвиток.....	36
Змістовий модуль 6. Форми та зміст педагогічної профілактики.....	40
Тема 11. Психічний розвиток в цифрову епоху.....	40
Тема 12. Раннє втручання.....	43
Тема 13. Гра як форма корекційно-розвивальної роботи.....	46
Тема 14. Навчальна діяльність як одна з форм учіння.....	49
Тестові завдання для самоперевірки	54
Термінологічний словник	56
Рекомендована література	69

ПЕРЕДМОВА

Курс «Профілактика вторинних відхилень» є необхідною складовою професійної підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Спеціальна освіта», спеціалізації 016.01 Логопедія, освітньо-професійної програми «Логопедія».

Актуальність вивчення дисципліни «Профілактика вторинних відхилень» для підготовки логопедів зумовлена, перш за все, вирішенням спеціальних педагогічних завдань в ході майбутньої професійної діяльності даної категорії фахівців. Курс «Профілактика вторинних відхилень» передбачає ознайомлення з теоретичними основами загальних закономірностей розвитку, що стає основою профілактичної діяльності логопеда для попередження порушень на різних рівнях розвитку осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Знання з галузі спеціальної психології, дефектології, фізіології, когнітивних наук є фундаментальними і необхідними для розуміння психічної діяльності людини, як то особливості розумового розвитку, когнітивних процесів, особистості, а також природи слухових, мовленнєвих, зорових, інтелектуальних, емоційно-вольових порушень.

Навчальний курс «Профілактика вторинних відхилень» включає *шість змістових модулів*:

1. Теоретико-методологічні основи профілактики.
2. Норма та патологія розвитку. Закономірності відхилень розвитку.
3. Сенсомоторний розвиток.
4. Когнітивні функції та комунікація.
5. Соціально-емоційний розвиток.
6. Форми та зміст педагогічної профілактики.

Мета курсу «Профілактика вторинних відхилень» – ознайомлення студентів з основними методами, формами й змістом профілактичної роботи спеціального педагога, логопеда в умовах міждисциплінарного підходу та

навчання їх застосування у подальшій професійній діяльності.

Завдання курсу:

- ✓ розкриття актуальної проблематики міждисциплінарного підходу до розвитку дитини та категорій дизонтогенезу ;
- ✓ освоєння теоретичних та практичних аспектів профілактики відхилень у розвитку дітей задля організації та впровадження корекційно-розвивальних прийомів у роботі спеціального педагога;
- ✓ ознайомлення із особливостями профілактичної та корекційно-розвивальної роботи з дітьми з ООП різного віку, консультуванням дорослих щодо питань комплексного розвитку дітей.

У разі успішного завершення курсу студент зможе:

- розуміти та передбачати зони ризику та точки опори в дітей різних категорій;
- правильно структурувати та організовувати процес навчання та виховання у спеціальному закладі для дітей з особливостями розвитку;
- застосовувати комплексний підход в роботі з дітьми з ООП;
- складати індивідуальну психокорекційну програму як необхідну складову навчально-корекційного процесу;
- консультувати всіх учасників освітнього процесу;
- використовувати теоретичні основи спеціальної психології та педагогіки, фізіології, когнітивних наук в організації корекційно-розвивального процесу.

Згідно з вимогами *освітньо-професійної програми «Логопедія»* студенти повинні досягти таких результатів навчання (компетентностей):

Здатність планувати та організовувати освітньо-корекційну роботу з урахуванням структури та особливостей порушення (інтелекту, мовлення, слуху, зору, опорно-рухових функцій тощо), актуального стану та потенційних можливостей осіб із особливими освітніми потребами.

Здатність працювати в команді, здійснювати комплексний корекційно-педагогічний, психологічний та соціальний супровід дітей з порушеннями

мовленнєвого розвитку, в тому числі з інвалідністю в різних типах закладів.

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу «Профілактика вторинних відхилень» пов'язана з курсами «Загальна психологія», «Спеціальна педагогіка», «Спеціальна психологія», «Технології спеціальної освіти», «Основи інклюзивної освіти», «Загальна, вікова та педагогічна логопсихологія», «Діагностика дитини з особливими освітніми потребами».

ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

РОЗДІЛ 1

Теоретико-методологічні основи профілактики

Тема 1. Теоретична основа корекційної профілактики

План:

1. Профілактика. Психопрофілактика: види, мета, завдання.
2. Психічні процеси. Вищі психічні функції.
3. Теорії розвитку психічного розвитку дитини.

Основні поняття:

Профілактика, психопрофілактика, первинна психопрофілактика, вторинна психопрофілактика, третинна психопрофілактика, реабілітація, абілітація, діагностика, теорія функціональних систем, психокорекція, психіка, психічні процеси, психічні стани, психічні властивості, вищі психічні функції (ВПФ), довільність, епігенетика, еґо, соціокультурний підхід, когнітивний підхід, системно-діяльнісний підхід, історико-еволюційний підхід, гуманістична психологія.

Методичні рекомендації

Метою практичного заняття є загальне осмислення студентами сутності профілактики в спеціально-педагогічній діяльності.

1. Профілактика. Психопрофілактика: види, мета, завдання.

Перше питання передбачає ознайомлення студентів з поняттям «профілактика», «психопрофілактика» та сутністю профілактичної діяльності в роботі спеціального педагога. Розкрити основні завдання психопрофілактика, які реалізує спеціальний педагог як член корекційно-розвивального процесу. Ознайомитись з трьома видами психопрофілактики – первинною (система заходів, спрямованих на попередження виникнення психічних розладів), вторинною (система заходів, спрямованих на усунення виражених чинників ризику), третинною (комплекс заходів, направлених на попередження

формування негативних психічних розладів), їх мета. Диференціація понять «психопрофілактика», «психокорекція», «психотерапія», «реабілітація», «абілітація». Розглянути теорію функціональних систем П.К. Анохіна.

? *Питання для самоконтролю*

- 1.1. Надайте визначення поняття «профілактика», «психопрофілактика».
- 1.2. У чому полягає сутність завдань психопрофілактики?
- 1.3. Назвіть види психопрофілактики, розкрийте їх.
- 1.4. Яке місце займає профілактика у діяльності спеціального педагога?

2. Психічні процеси. Вищі психічні функції.

У межах другого питання необхідно розглянути основні види психічних функцій та психічних процеси: відчуття, сприймання, пам'ять, увага, уява, мислення, мовлення. Ознайомитись с поняттям «вищі психічні функції» ВПФ . Виокремити специфічні риси, які характеризують ВПФ: довільність, соціальність, опосередкованість, складність. Охарактеризувати властивості ВПФ – ієрархія (Л.С. Виготський) та локалізація (О.Р. Лурія) психічних процесів, що описують складну природу психіки людини.

? *Питання для самоконтролю*

- 2.1. Назвіть спільне та відмінне є в поняттях «психічні процеси» та «вищі психічні функції»?
- 2.2. Опишіть складові психічних процесів. Яку роль вони відіграють у пізнанні?
- 2.3. Опишіть компоненти вищих психічних функцій. Яке значення має соціум у їх формуванні?
- 2.4. За якою ієрархічною послідовністю формуються вищі психічні функції? Як це пов'язано в дозріванням мозку?

3. Теорії розвитку психічного розвитку дитини.

Третє питання передбачає ознайомлення студентів з основними теоріями розвитку психіки дитини: системно-діяльнісний, історико-еволюційний підхід, гуманістична психологія (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл, С. Сатір, Ш. Бюлер), когнітивістський напрям, теорія розвитку інтелекту у дітей за Ж.

Піаже, теорія соціального наuczіння, его-психологія Е. Еріксона, соціокультурний підхід Л.С. Виготського, епігенетичний підхід Г. Готліба, теорія У. Бронфенбреннера. Необхідно розглянути основні моделі пояснення розвитку: біологічні; психологічні; соціокультурні; когнітивні. Обґрунтувати складність процесу розвитку дитини, що передбачає багато факторів впливу.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. Порівняйте теорії Ж. Піаже та Л. Виготського за: рушійною силою розвитку, соціальною детермінацією, способом організації знань (схеми, поняття).

3.2. Виходячи з теорій розвитку визначте напрямки впливу біологічного та соціального впливу.

У чому полягає сутність медичної моделі пояснення проблем у розвитку?

3.3. Обґрунтуйте необхідність мультидисциплінарного підходу в вивченні питань розвитку дітей.

✍ *Практичні завдання:*

1. Порівняйте концепції. Заповніть таблицю та зазначте їх профілактичну практичну складову.

Л.С.Виготського – про психічну активність	В.П.Сімонова – про емоційний резонанс та емоційний голод	Дж. Боулбі – про теорію прив’язаності	Феномен компетенції дитини в процесі розвитку
Профілактична спрямованість			

Рекомендована література

Основна:

1. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 264 с
2. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии : учеб. для студентов вузов. Москва : АСТАстрель Транзиткнига, 2005. 384 с.

3. Никоненко Ю.П. Клінічна психологія : навч. посібник. Київ : КНТ, 2016. 369 с.
4. Веракса Н.Є. Дитяча психологія. URL: https://stud.com.ua/29104/psihologiya/dityacha_psihologiya
5. Додаткова:
6. Лекція «Теорії індивідуального розвитку людини». URL: <http://psychology.univer.kharkov.ua/dist2020/materialy/Guliaeva/7.pdf>
7. Пізнавальні процеси психіки особистості. URL: https://web.posibnyku.vntu.edu.ua/icgn/7prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki_z_aochforma/r1-3.html
8. Simply Psychology. URL: <https://www.simplypsychology.org/developmental-psychology.html>

Тема 2. Норма та патологія розвитку. Закономірності відхилень розвитку.

План:

1. Поняття про норму та патологію розвитку. Статистична, функціональна та індивідуальна норма.
2. Закономірності відхилень розвитку.
3. Структура дизонтогенезу за Л.С. Виготським.
4. Види дизонтогенезу В. Лебединського.

Основні поняття

Онтогенез, дизонтогенез, норма, патологія, статистична норма, функціональна норма, індивідуальна норма, структура дизонтогенезу, первинний дефект, вторинний дефект, третинний дефект, аномалії розвитку, аномальні діти, тотальний недорозвиток, затриманий розвиток, пошкоджений розвиток, дефіцітарний, дисгармонійний, перекручений розвиток.

Методичні рекомендації

Метою практичного заняття є знайомство студентів з поглядами на

норму та патологію розвитку особистості, закономірностями відхилень розвитку.

1. Поняття про норму та патологію розвитку. Статистична, функціональна та індивідуальна норма.

Перше питання передбачає розгляд основних поглядів на патологію розвитку – біологічний та соціальний виміри. Необхідно зазначити етіологію, патологію, розповсюдженість появи патологій розвитку. На основі цих даних студентам необхідно підібрати найбільш доречне визначення для поняття «норма». Студентам необхідно проаналізувати варіанти поняття «норма» – статистична норма, функціональна норма, індивідуальна норма. Норма та патологія як полюси континууму людського буття. Зазначити умови нормального розвитку за О.Р. Лурія.

? *Питання для самоконтролю*

- 1.1. Назвіть найбільш повні визначення понять «норма», «патологія».
- 1.2. Які ознаки патології розвитку?
- 1.3. Розкрийте варіанти поняття норма?
- 1.4. Опишіть умови нормального розвитку за О.Р. Лурія.

2. Закономірності відхилень розвитку.

У другому питанні необхідно розглянути особливості закономірностей відхилень в розвитку. Розібрати критерії нормальності, які І. Кулка (1993) співвідносить з особливостями розвитку аномальних дітей, підлітків і дорослих. Якщо у дитини р ООП потреби тривалий час не задовольняються, то це приводить, природно, до переживання незадоволеності, вища інтенсивність якої може робити на особу, що розвивається, деструктивний вплив. Студенти мають розібрати загальні та специфічні (модально специфічні, неспецифічні) закономірності розвитку дітей з ООП.

? *Питання для самоконтролю*

- 2.1. Назвіть 10 критеріїв нормальності за І. Кулка.
- 2.2. Які загальні закономірності розвитку дітей з ООП?
- 2.3. Розкрийте специфічні (модально специфічні, неспецифічні)

закономірності розвитку дітей з ООП.

2.4. Назвіть специфічні закономірності розвитку дітей з порушенням мовлення.

3. Структура дизонтогенезу за Л.С. Виготським.

Третє питання стосується розгляду концепції Л.С. Виготського про структуру дизонтогенезу. Студентам необхідно ознайомитись з первинними (ядерними) і вторинними (системними) та третинними порушення, оскільки особливе значення в спеціальній психології віддається співвідношенню первинних і системних порушень як особливому параметру дизонтогенеза. Це співвідношення часто називають структурою порушеного розвитку. Вміти встановлювати та пояснювати зв'язок між дефектами в структурі дизонтогенеза та визначати завдання корекційні завдання.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. У чому полягає сутність концепції Л.С. Виготського про структуру дизонтогенезу?

3.2. Розкрийте сутність первинних, вторинних та третинних порушень в структурі дизонтогенезу.

3.3. Чи обов'язково виникають вторинні та третинні порушення розвитку?

✍ *Практичні завдання*

1. Опишіть можливу структуру дизонтогенезу при різних порушеннях розвитку. Визначте мету ціль та мету корекційного впливу.

Порушення	Первинний дефект	Вторинний дефект	Третинний дефект	Ціль корекції
ДЦП (за видами)				
Врожене незрощення губи та піднебіння				
Заїкання (за видами)				
Розумова відсталість				
Затримка психічного				

розвитку видами)	(за				
---------------------	-----	--	--	--	--

Рекомендована література

Основна:

1. Пахомова Н. Г. Спеціальна психологія : навч. посіб. для студентів спец. 6.010105 «Корекційна освіта». Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2015. 359 с.
2. Рєпіна Н. В., Воронцов Д. В., Юматова І. І. Основи клінічної психології. Ростов на Дону : Феникс, 2003. 480 с.

Додаткова:

1. Гуманістично-психологічний підхід в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. URL: <http://www.biog.in.ua/gumanistichno-psihologichnij-pidhid-v-roboti-z-ditemi-z-osobli.html?page=8>
3. Закономірності-порушеного-розвитку. URL: https://coggle.it/diagram/X7Kxh1JoLNCn4n_f/t/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83
4. Щипіцина Л.М Спеціальна психологія. URL: https://stud.com.ua/78574/psihologiya/spetsialna_psihologiya

РОЗДІЛ 2

Первинна профілактика порушень розвитку

Тема 3. Зовнішні фактори порушень розвитку.

План:

1. Фактори впливу у пренатальний період.
2. Фактори впливу у натальний період.
3. Фактори впливу у постнатальний період.

Основні поняття:

Тератогенний фактор, ембріогенез, стимуляція пологів, пологові травми, асфіксії, критичні періоди розвитку, щеплення, стрес, грудне вигодовування, хвильові впливи, ефект «бабусі», «успадковування» психічних захворювань, депривація, соціальні фактори розвитку, навчання, виховання, гендер, соціальний статус, мовне середовище.

Методичні рекомендації

Мета заняття – ознайомитись зовнішніми факторами впливу на розвиток особистості в різні періоди.

1. Фактори впливу у пренатальний період.

Перше питання передбачає осмислення студентами поняття «тератогенний фактор». Студентам необхідно розглянути зовнішні фактори, що впливають на розвиток дитини у пренатальний період, та визначають перебіг вагітності. Ознайомитись з явищами ембріогенезу. Визначити як вік батьків та послідовність вагітності. Ознайомитись з ефектом «бабусі», що впливає на епігенетичний розвиток плоду та надбання якостей первинно не пов'язаних із генетичним успадкуванням. Зазначити вплив хвиль різного генезу. Обґрунтувати важливість пренатального періоду для розвитку дитини, профілактики порушень розвитку.

? Питання для самоконтролю

- 1.1. Розкрийте сутність поняття «тератогенний фактор».
- 1.2. Назвіть фактори впливу у пренатальному періоді розвитку.

1.3. У чому полягає час впливу терагогенного чинника та період ембріогенезу?

2. Фактори впливу у натальний період.

Друге питання передбачає детальне ознайомлення з факторами впливу під час натального періоду. Студентам необхідно розглянути різні патологічні варіанти перебігу пологів (кесарів розтин, збезводнені пологи, стрімкі, пологи, довгострокові пологи). Виокремити причини виникнення патологічних варіантів перебігу пологів. Розібрати види стимуляція та знеболювального, причини застосування та можливі впливу на стан дитини та матері. Розглянути родові травми. Ознайомитись з явищем асфіксії, гіпоксії та обвиттям пуповиною як фактором негативного впливу на новонародженого.

? *Питання для самоконтролю*

- 2.1. Перерахуйте чинники, що визначають перебіг пологів ?
- 2.2. Який вплив кесарів розтину на подальший розвиток дитини?
- 2.3. Яким чином гіпоксія впливає на стан дитини?

3. Фактори впливу у постнатальний період.

Третє питання передбачає ознайомлення з фактори впливу у постнатальний період. Студентам пропонується розглянути такі фактори соціального впливу як мовне середовище (білінгвізм), інфекційні захворювання, стрес батьків та дитини, навчання та виховання, соціальний статус, психосоціальної депривації. Визначити гендер як специфічний фактор соціального розвитку.

? *Питання для самоконтролю*

- 3.1. У чому полягає вплив різних стилів виховання на розвиток дитини?
- 3.2. Які якості мовного середовищу негативно впливають на розвиток дитини?
- 3.3. У чому полягає явище психосоціальної депривації?

✍ *Практичні завдання*

1. Охарактеризуйте запропонованих вплив чинників на розвиток дитини.

Фактор	Вплив
Грудне вигодовування	
Щеплення	
Стрес матері	
Соціальний статус	
Бажання та готовність майбутніх батьків	

2. Проаналізуйте можливі шляхи профілактики впливу тератогенних факторів на розвиток дитини у пренатальному періоді, натальному періоді, постнатальному періоді.

Рекомендована література

Основна:

1. Кацавець Р. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2017. 112 с .
2. Скрипніков А.М., Герасименко Л.О., Ісаков Р.І. Перинатальна психологія. Київ : Видавничий дім Медкнига, 2017. 168 с.

Додаткова:

1. Астахов В.М., Пузь І.В. Пренатальна і перинатальна психологія як складові частини психології розвитку. проблема девіантного материнства: стан і шляхи вирішення. URL: <https://z-1.com.ua/upload/journals/33/block33site10.pdf>
2. Вплив грудного вигодовування та мовленнєвий розвиток дітей. URL: <https://sppm.su/vliyanie-grudnogo-vskarmlivaniya-rebyonka-na-ego-rechevoe-razvitie/>
3. Вплив ендогенних та екзогенних факторів на становлення мовленнєвої діяльності молодших дошкільників із ЗНМ. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/11/statti/ribcun.htm
4. Проблеми внутрішньоутробних інфекцій та можливості їх вирішення на сучасному етапі. URL: http://www.health-medix.com/articles/liki_ukr/2008-06-14/30-35.pdf

Тема 4. Внутрішні фактори порушень розвитку

План:

1. Фактори впливу у пренатальний період.

2. Фактори впливу у постнатальний період.
3. Успадкування нейрофізіологічних особливостей.

Основні поняття:

Токсикоз, гестоз, резус-конфлікт, інфекційні захворювання, стресові ситуації, кортизол, нервово-психічні захворювання, нейромедіатори, гормони, вітаміни, хронічні соматичні захворювання батьків, гіпоксії, генетичні захворювання, захворювання нервової системи, нейроінфекції.

Методичні рекомендації

Мета заняття – ознайомитись з факторами внутрішнього впливу на розвиток дитини у різні періоди.

1. Фактори впливу у пренатальний період.

Перше питання передбачає розгляд факторів, що впливають на розвиток у пренатальному періоді. Студентам необхідно ознайомитись с факторами багатоплідної вагітності; впливів токсикозів та гестозів; резус-конфліктом та імунологічною несумісністю; інфекційних захворювань матері (кір, вірусний гепатит, токсоплазмоз, епідпаратит та ін.); прийом матір'ю лікарських препаратів, вітамінів; хронічні соматичні захворювання батьків; вплив шкідливих звичок батьків на розвиток дітей. Проаналізувати час та ступінь прояву тератогенного впливу.

? *Питання для самоконтролю*

1.1. Розкрийте сутність понять «токсикоз» та «гестоз», охарактеризуйте можливі наслідки на розвиток дитини.

1.2. Прийом яких лікарських препаратів, вітамінів небезпечних під час вагітності? Які вітаміни необхідно вживати до та під час вагітності?

1.3. Як хронічні захворювання батьків впливають на розвиток дитини?

2. Фактори впливу у постнатальний період.

Друге питання передбачає детальне ознайомлення з внутрішніми причинами, що впливають на розвиток дитини. Студентам необхідно розглянути різні вроджені генетичні захворювання, нейроінфекції,

захворювання нервової системи, порушень з боку опорно-рухової сфери, ураження зорового чи слухового аналізатору та їх вплив на подальший постнатальний розвиток дитини – стан психічних процесів, навчання, особливості особистісної сфери, соціалізації. Розкрити негативні та позитивні аспекти впливу постнатального соціального стресу

? *Питання для самоконтролю*

2.1. Які нервово-психічні захворювання передають спадково?

2.2. Чи можлива компенсація генетичних захворювань?

2.3. Розмежуйте позитивний та негативний стрес та його вплив на розвиток.

3. Успадкування нейрофізіологічних особливостей.

Третє питання передбачає ознайомлення з успадкуванням нейрофізіологічних особливостей та оцінкою впливу та подальший розвиток. Студентам пропонується розглянути нейромедіаторні процеси, темперамент, дзеркальні нейрони, емоційне коло Пейпніца або розвиток структур лімбічної системи. Нейромедіатори впливають на розвиток емоційно-вольової та когнітивних сфер. Якість діяльності цих речовин визначається спадковістю, активністю мозку, наявністю складових елементів, що надходять з їжі, вводяться штучно. Ознайомитись з випадками недостатньої роботи нейрофізіологічних компонентів та методами профілактики дефіциту нейромедіаторів. Розглянути ефект очікування винагороди: механізм, прояв, способи практичного використання в корекційній діяльності.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. У чому полягають спадкові нейрофізіологічні особливості?

3.2. Які показники можуть співжити про недостатність нейромедіаторних компонентів?

3.3. Назвіть методи підвищення нейромедіаторної активності?

✍ *Практичні завдання*

1. Складіть перелік рекомендацій для вагітних жінок (або молодих матерів) для

профілактики порушень розвитку дитини.

2. Підберіть «дієту» для нормалізації нейромедіаторної активності.

Нейромедіатор	Роль у розвитку	Продукти харчування, добавки, вітаміни	Діяльність, що сприяє виробленню
Дофамін			
Серотонін			
Окситоцин			
Адреналін			
Норадреналін			
Ацетилхолін			

Рекомендована література

Основна:

1. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки : навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». Київ : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 288 с
2. Мастюкова Е.М. Ребенок с отклонениями в развитии: Ранняя диагностика и коррекция Москва : Просвещение, 1992. 95 с.
3. Основи дефектології : навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів / І. М. Маруненко, В. І. Бобрицька, Є. О Неведомька, З.Ф. Сіверс. КМПУ ім. Б. Д. Грінченка. Вид. 2- е, стереотип. Київ, 2006. 144 с.

Додаткова:

1. Адреналін, ендорфіни та інші нейромедіатори: що це і як працює. URL: <https://moz.gov.ua/article/health/adrenalin-endorfini-ta-inshi-nejromediatori-scho-ce-i-jak-pracjuje>
2. Вплив ендогенних та екзогенних факторів на становлення мовленнєвої діяльності молодших дошкільників із ЗНМ. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/11/statti/ribcun.htm
3. Порушення метаболізму нейромедіаторів у дітей із розладами аутистичного спектра. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/44854>
4. The Brain Circuits Underlying Motivation: An Interactive Graphic. URL: <https://developingchild.harvard.edu/resources/the-brain-circuits-underlying-motivation-an-interactive-graphic/>

РОЗДІЛ 3

Сенсомоторний розвиток

Тема 5. Адаптаційні можливості організму.

План:

1. Адаптація: поняття, компоненти, види.
2. Нейропластичність головного мозку.
3. Фактори, що впливають на розвиток мозку.

Основні поняття:

Гомеостаз, адаптація, сталість організму, сенсорна адаптація, функціональна асиметрія мозку, фізіологічна адаптація, компенсація, психічна адаптація, психофізична адаптація, соціальна адаптація, консолідація пам'яті, нейропластичність, синапси, субвентрикулярна зона головного мозку, принципи нейропластичності, нейропротекція.

Методичні рекомендації

Мета заняття – ознайомитись з явищами адаптації організму та нейропластичності та отримати навички добирати прийоми, які спираються на фізіологію діяльності мозку.

1. Адаптація: поняття, компоненти, види.

Перше питання передбачає визначення сутності поняття «адаптація». Розглянути концепції гомеостазу, стресову концепція, психосоматичні концепції та концепція функціональної системи П.К. Анохіна. Студентам необхідно ознайомитись з компонентами адаптації С. О. Шапкіним. Виокремити види адаптації, їх значення та можливості використання в корекційно-розвивальній роботі.

? Питання для самоконтролю

- 1.1. Розкрийте сутність поняття «адаптація».
- 1.2. Наведіть приклади до компонентів адаптації?
- 1.3. Розкрийте види адаптації: сенсорна, фізіологічна, психічна, соціально-психологічна, психофізіологічна, професійна.

1.4. Які компоненти адаптації порушень у осіб з різним типом дизонтогенезу?

2. Нейропластичність головного мозку.

Друге питання передбачає ознайомлення з поняттям «нейропластичність». Необхідно розглянути нейронний механізм, що забезпечує нейропластичність – синаптичні зв'язки залежні від досвіду, незалежні від досвіду. Описати зони мозку здатні до відновлення – субвентрикулярна зона, гіпокамп. Розкрити принципи нейропластичності.

? *Питання для самоконтролю*

- 2.1. Дайте визначення поняттю «нейропластичність».
- 2.2. Як нейропластичність залежить від віку та виду дизонтогенезу?
- 2.3. Які принципи нейропластичності?

3. Фактори, що впливають на розвиток мозку.

Третє питання передбачає ознайомлення з внутрішніми та зовнішніми факторами, що впливають на розвиток мозку. Студентам необхідно описати дію чинників: сенсорні та моторні стимули, психоактивні речовини, статеві гормони, батьківсько-дитячі відносини, відносини з однолітками, ранній стрес, кишкова флора, дієта. Визначити методи гармонізації роботи мозку та підвищення ефективності його роботи – нейропротекції.

? *Питання для самоконтролю*

- 3.1. Назвіть напрямки впливу на розвиток мозку?
- 3.2. Перелічіть фактори соціального впливу на розвиток мозку.
- 3.3. Як рання сенсорна стимуляція впливає на розвиток мозку.

✍ Практичні завдання

1. Складіть конспект основних положень теорії компенсації А.Адлера
2. Обґрунтуйте необхідність соціально-психологічної адаптації.
3. Розкрийте значення явища консолідації пам'ять. Визначте напрямки використання даного явища для корекційно-розвивальної роботи.

Рекомендована література

Основна:

1. Макарчук, М. Ю., Куценко, Т. В., Кравченко В.І., Данилов С.А. Психофізіологія: навчальний посібник. Київ : ООО «Інтерсервіс» , 2011. 329 с.
2. Дойдж Н. Самовідновлення мозку / переклад А. Марховська. Київ : «Наш формат», 2020. 416 с.
3. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с. URL: https://pidru4niki.com/1584072030634/psihologiya/psihologiya_osobistosti
4. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в школі: навч.-метод. посібник / Холодїй О.М. Черкаси, 2014. 125 с.

Додаткова:

1. С. І. Лазуренко, С. В. Білошицький, А. М. Семенов. Адаптація та адаптаційні можливості людини. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/32>
2. Осика О. В. Індивідуальна психологія А. Адлера в психокорекційній роботі зі студентами. *Проблеми сучасної психології*, 2014, Вип. 23. С. 513-523.
3. Сапаргалиева А.Д., Фадеев А.А. Морфологические аспекты нейропластичности и нейропротекции. URL: <https://kaznmu.kz/press>

Тема 6. Сенсорна інтеграція.

План:

1. Поняття про сенсорну інтеграцію.
2. Симптоми порушень сенсорної інтеграції.
3. Методи діагностики порушень сенсорної інтеграції.
4. Напрямки використання методів сенсорної інтеграції у роботі логопеда.

Основні поняття:

Сенсорна інтеграція, аналізаторні системи, сенсорика, пропріоцепція, тактильна чутливість, вестибулярний апарат, екстероцепція, інтероцепція, сенсорна депривація, предметно-практична діяльність, передумови мовленнєвої діяльності, перцептивні дії, сенсорні еталони.

Методичні рекомендації

Мета заняття – ознайомитись з процесом та методом сенсорної інтеграції, засобами його використання в логопедичній практиці.

1. Поняття про сенсорну інтеграцію.

Перше питання передбачає ознайомлення студентів з поняттям «сенсорної інтеграції» як нейрофізіологічним явищем та методом корекції. Розкрити поняття «сенсорної інтеграції», яке було введено Дж. Айріс та позначає явище, співзвучне з розумінням функціонування мозку та нервової системи в цілому, де базовими системами відчуття є: дотик, пропріоцепція та вестибулярні відчуття. Ознайомитись з базовими поняттями сенсорної інтеграції – дотик, пропріоцепція та вестибулярні відчуття, екстероцепція, інтероцепція. Зрозуміти аналізаторну взаємодію в процесі реалізації активності та діяльності. Розглянути етапи розвитку сенсорної взаємодії.

? *Питання для самоконтролю*

1.1. Розкрийте сутність понять «сенсорна інтеграція».

1.2. Які базові сенсорні процеси входять в склад методу сенсорної інтеграції?

1.3. Яке значення має комплексна взаємодія аналізаторних систем?

2. Системи порушень сенсорної інтеграції.

Друге питання передбачає детальне ознайомлення з проявами порушення сенсорної інтеграції та різних різнях – когнітивної діяльності, моторики, навчальної діяльності, поведінкових проявів тощо. Студентам необхідно розглянути завдання, що постають перед впровадженням методу сенсорної інтеграції. Розкрити сенсорне виховання ми розглядаємо як систему цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу на дитину з метою формування способів чуттєвого пізнання, відповідних еталонів, вдосконалення відчуттів та сприймань, розвиток емоційної сфери дітей у процесі взаємодії з предметами.

? *Питання для самоконтролю*

2.1. Які показники недостатності сенсорної інтеграції з боку когнітивних процесів?

2.2. Які показники недостатності сенсорної інтеграції з боку емоційно-вольових процесів?

2.3. Проаналізуйте симптоми недостатності сенсорної інтеграції та заня про різні види дизонтогенезу.

3. Методи діагностики порушень сенсорної інтеграції.

Третє питання передбачає ознайомлення з методами діагностики порушень сенсорної інтеграції в дітей. Необхідно засвоїти значення своєчасної діагностики порушень сенсорної інтеграції. Студентам пропонується розглянути методика Садовської Ю.С., адаптацією SSP – Short Sensory Profile) (Dunn W. (1999) Sensory profile user's manual San Antonio, TX: The Psychological. Навчитись аналізувати симптоми та сенсорного захисту, сенсорного пошуку, гравітаційної небезпеки, відповіді відрази, відповіді на рух, диспраксії, неуважності, атиповий рівень загальної моторної активності, дефіцит комунікації з однолітками; описати критерії їх оцінки.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. Охарактеризуйте роль ранньої діагностики сенсорної інтеграції?

3.2. Які показники необхідно проаналізувати задля діагностування порушення сенсорної інтеграції?

3.3. Назвіть методики діагностики сенсорної інтеграції?

4. Напрямки використання методів сенсорної інтеграції у роботі логопеда.

Четверте питання передбачає ознайомлення студентів з методами та прийомами використання елементів сенсорної інтеграції у логопедичній практиці. Розглянути форми логопедичної корекції за напрямками та підібрати аналогічні завдання з використанням методології сенсорної інтеграції. Дослідити підвищення ефективності логопедичного впливу при роботі з дітьми різних категорії. Ознайомитись з прикладами використання методичного забезпечення сенсорної інтеграції у логопедичній практиці за методом М.І. Линської.

? Питання для самоконтролю

1.1. Розкрийте напрямки використання методів сенсорної інтеграції у роботі з не мовленнєвими дітьми.

1.2. Яке методичного забезпечення сенсорної інтеграції можна використати для корекції роботи над: звуками, граматичною будовою, лексичною складовою, зв'язним мовленням?

1.3. Назвіть особливості авторського підходу М.І. Линської?

✍ Практичні завдання

1. Доберіть 3 логопедичні гри з елементами сенсорної інтеграції.

2. Опишіть варіанти використання обладнання з сенсорної інтеграції у практиці колекційного педагога.

Обладнання	Варіанти використання
1. Дошка для балансування	
2. Сенсорний басейн	
3. Сенсорний тунель	
4. Сенсорний мішок	

Рекомендована література

Основна:

1. Джин Айрес. Ребёнок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. Москва : Теревинф, 2009. 270 с.
2. Линская М.И. *Преодоление алалии и задержки речевого развития у детей. Метод сенсорно-интегративной логотерапии.* Москва : «Логомаг», 2015, 90 с.
3. Янчик Г. В., Гарбузова В. Ю. Фізіологія сенсорних систем : курс лекцій. Суми : СумДУ, 2011. 36 с.

Додаткова:

1. Заплатинська А. Напрями формування та корекції процесів сенсорної інтеграції у дітей з церебральним паралічем. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Вип. XVII в дво частинах, частина 2. Серія:

соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2006, 2012. С. 291-299.

2. Лынская М. И. Значение сенсорного воспитания в работе с детьми, страдающими алалией. *Проблемы современного образования*. 2013. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/znachenie-sensornogo-vozpitanija-v-rabote-s-detmi-stradayuschimi-alaliey> (дата обращения: 04.2021).

3. Садовская Ю. Э. Способ диагностики дисфункции сенсорной интеграции у детей дошкольного возраста. URL: <https://patentimages.storage.googleapis.com/be/58/41/d1cf81aa446767/RU2440028C1.pdf>

4. Стахова Л. Л., Душина А. А. Сенсорна інтеграція як метод корекції порушень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. URL: https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/6742/1/ilovepdf_com-128-130.pdf

5. Фаласеніді Т. М. Порушення сенсорної інтеграції у дітей з особливими потребами. *Молодий вчений*. 2017. № 9. С. 102-105.

6. Шевцов А., Заплатинська А. Сенсорна інтеграція в системі медико-психолого-педагогічного реабілітування осіб з обмеженнями життєдіяльності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Вип. XII. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. С. 133-137.

Тема 7. Моторний розвиток.

План:

1. Біомеханіка та фізіологія рухів.
2. Принципи організації моторики.
3. Праксис та диспраксія.

Основні поняття

Рух, варіативність, вибірковість, поза, локомоція, рівновага, динамічний стереотип, іррадіація, концентрація збудження, навичка, автоматизація

рухів, тонус, синергія, маніпуляція, зміст рухів, праксис, вербальний праксис, артикуляційний праксис, білатеральна координація, поступальний контроль, диспраксія.

Методичні рекомендації

Метою практичного заняття є знайомство студентів з розвитком моторної сфери та методами її формування у дітей з ООП.

1. Біомеханіка та фізіологія рухів.

Перше питання передбачає розгляд фізіології рухової системи людини. впливу. Студентам необхідно проаналізувати забезпечення фізіологічне рухової системи людини. Розібрати основні функції та фізіологічне значення моторної сфери. Проаналізувати параметри моторного онтогенезу дитини – варіативність, вибірковість. Ознайомитись з базовими поняття формами рухової активності (пози та локомоції), їх онтогенезом та значення та розвитку людини, зокрема когнітивного. Вивчити поняття «динамічний стереотип» та провести аналогію з формування артикуляційного руху. Переглянути результати вивчення рухів у немовлят на базі лабораторії InfantActionLab.

? *Питання для самоконтролю*

- 1.1. Назвіть системи організму, які залучені у рухову активність.
- 1.2. Який зв'язок моторної та когнітивної сфер?
- 1.3. Розкрийте значення поняття «динамічний стереотип»?
- 1.4. Проаналізуйте онтогенетичні надбання поз та локомоцій.

2. Принципи організації моторики.

У другому питанні необхідно розглянути принципи організації моторики. Студентам необхідно ознайомитись з основними теоріями: теорією руху М.О. Бернштейна та теорією діяльності О.М. Леонтьєва. Розглянути особливості руху від м'язового тонусу до змісту діяльності за теорією М.О. Бернштейна. Ознайомитися з сутністю теорії діяльності О.М. Леонтьєва, що розглядає рух у контексті діяльнісного циклічного підходу, де важливе місце посідають мотив, мета діяльності, план, операції, контроль. Усвідомити ускладнення формування

рухової навички та її складових у дітей з ООП.

? *Питання для самоконтролю*

2.1. Назвіть основні положення теорією руху М.О. Бернштейна.

2.2. У чому полягає сутність теорією діяльності О.М. Леонтьєва?

2.3. Охарактеризуйте недоліки рухової сфери у дитини з порушенням мовлення відповідно до теорій М.О. Бернштейна та О.М. Леонтьєва.

3. Праксис та диспраксія.

Третє питання стосується визначення сутності понять «праксис» та «диспраксія». Студентам необхідно ознайомитись роллю вольового компоненту у розвитку праксису. Розглянути симптоми диспраксій на різних різних функціонування дитини: гра, моторика, побутові навички, навчання, комунікація. Ознайомитись зі статистикою розповсюдженості диспраксій у дитячого населення. Розглянути адаптовану методику діагностики диспраксії у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку Садовської Ю.Є. Актуалізувати знання про апраксії, та клінічні діагнози, які містять даний симптом – афазії, нейродегенеративні хвороби, травми мозку.

? *Питання для самоконтролю*

3.1 Дайте визначення поняттям «праксис» та «диспраксія».

3.2. Сформулюйте значення ранньої діагностики диспраксії у дітей.

3.3. Розкрийте методику діагностики диспраксії?

✍ *Практичні завдання*

1. Опишіть методики розвитку моторної сфери: кондуктивна педагогіка А. Пето, Войта, Шерборн, Бобат-терапія, баламетрика (мозочкова стимуляція), КО-FU–Dorn, Бломберг терапія, метод Фельденкрайза.

Рекомендована література

Основна:

1. Данилова Н.Н., Крилова А.Л. Фізіологія вищої нервової діяльності. Москва : «Навчальна література», 2005. 478 с.

2. Покровський В.М., Коротько Г.Ф. Фізіологія людини. Москва : «Медицина»,

2003. 656 с.

Додаткова:

1. Артеменко, І. Е. Кондуктивна педагогіка як сучасна технологія соціальної роботи з дітьми, хворими на ДЦП. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика : науково-методичний журнал*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. № 3-4. С. 37-43
2. Дудник, О. Ботмерівська гімнастика у формуванні гармонійної особистості дитини / О. Дудник. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 5 К (113). С. 106-109.
3. Заплатинська А. Коліна В. Вивчення сформованості фізичних якостей у дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарата засобами баламетрики. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 2017, № 13. URL: <https://www.spp.org.ua/index.php/journal/article/view/85>
4. Імас Е. З досвіду фізичної реабілітації дітей з дитячим церебральним паралічем із застосуванням засобів Бобат-терапії. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. ХАФК. 2018. Вип. 4. С. 13-18.
5. Породько М. І. Використання методики Вероніки Шернбор для розвитку психомоторики дітей з аутистичним спектром порушень в інклюзивному просторі. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. Вип. 2. С. 87-89.
6. Реабилитация пациентов с нарушениями дыхания и глотания. URL: https://www.odbhmao.ru/images/2017.05.23/narush_dihania.pdf
7. Infant action lab. URL: <http://psych.nyu.edu/adolph/publications/AdolphFranchak-2016 WIRESDevMotorBehavior.pdf>.

РОЗДІЛ 4

Когнітивні функції та комунікація

Тема 8. Інтелектуальний розвиток дитини.

План:

1. Сутність когнітивних функцій.
2. Види когнітивних функцій.
3. Види порушень когнітивних функцій.
4. Методи профілактики порушень когнітивних функцій.

Основні поняття:

Когніція, когнітивна система, пізнавальні процеси, відчуття, сприймання, пам'ять, увага, уява, мислення, легкі когнітивні порушення, інтелект, ретикулярна формація, кора півкуль головного мозку, творчість, гальмування та збудження ЦНС.

Методичні рекомендації

Метою практичного заняття є загальне осмислення розвитку когнітивних функцій в онтогенезі та методів засобів профілактики когнітивних порушень.

1. Сутність когнітивних функцій.

Перше питання передбачає ознайомлення студентів з термінологією, визначенням понять «когніція», «когнітивна система», «пізнавальні процеси», «когнітивні здібності». Розкрити теорії пізнавальної діяльності Ж. Піаже, Л.С. Виготського, вміти їх порівнювати. Проаналізувати нейрофізіологічний механізм пізнавальних процесів; зв'язок когнітивної системи із загальним станом організму. Довести необхідність поєднання соціального та біологічного факторів для розвитку психічних процесів.

? *Питання для самоконтролю*

- 1.1. Надайте визначення поняття «пізнавальні процеси».
- 1.2. У чому полягає нейрофізіологічний механізм пізнавальних процесів?
- 1.3. Охарактеризуйте та порівняйте теорії пізнавальної діяльності Ж. Піаже, Л.С. Виготського.

2. Види когнітивних функцій.

У межах другого питання необхідно розглянути основні види когнітивних функцій: сприймання, пам'ять, увага, уява, мислення. Виокремити специфічні риси кожної когнітивної функції. Описати ієрархічний принцип розвитку взаємодії. Зазначити специфічні риси розвитку психічних процесів у дітей з ООП.

? *Питання для самоконтролю*

2.1. Які психічні процеси вимагають довільності?

2.2. Розкрийте особливості розвитку мислення.

2.3. Опишіть теорії сприймання.

2.4. Чому у дітей з порушенням мовлення часто спостерігаються порушення довільної уваги?

3. Види порушень когнітивних функцій.

Третє питання передбачає ознайомлення студентів з основними поняттями, що позначають порушення когнітивного розвитку: «нейрокогнітивні розлади», легкі, помірні та тяжкі порушення когнітивного розвитку. Розкрити фактори ризику виникнення когнітивних порушень. Описати симптоми погіршення когнітивних функцій. Охарактеризувати стани, що пов'язані зі змінами пізнавального розвитку.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. Розкрийте сутність легких, помірних та тяжких порушень когнітивного розвитку.

3.2. Перелічіть фактори виникнення первинних та вторинних когнітивних порушень?

3.3. Назвіть хворобливі стани, пов'язані зі змінами пізнавального розвитку.

4. Методи профілактики порушень когнітивних функцій.

Четверте питання стосується методів профілактики порушень когнітивних функцій: соціальні та біологічні шляхи підтримки когнітивної діяльності.

? Питання для самоконтролю

4.1. У чому полягає біологічний шлях профілактики порушень когнітивних функцій?

4.2. Назвіть соціальні фактори профілактики порушень когнітивних функцій.

4.3. Яке місце займає розвиток мовлення у профілактиці когнітивних порушень?

Рекомендована література

Основна:

1. Пахомова Н. Г. Спеціальна психологія : навч. посіб. для студентів спец. 6.010105 «Корекційна освіта». Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2015. 359 с.

2. Стадненко Н. М. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів. Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2006. 36 с.

Додаткова:

1. Пізнавальні процеси психіки особистості. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/7prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki_zaoschforma/r1-3.html

2. Луцько К. Інтелектуальна підготовка глухої дитини до сприймання та розуміння усного мовлення. *Дефектологія*. 1997. № 3. С. 23-27.

3. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та слуху / за ред. Л.С. Вавіної Київ: Науковий світ, 2009. 168 с.

4. Предикторы когнитивных нарушений и возможности их профилактики у недоношенных детей. URL: <https://www.pedpharma.ru/jour/article/view/1876/1173>

5. Методика реабілітації когнітивних порушень. URL: <https://giuntipsy.com.ua/erica/cognitive-dysfunctions/>

6. Когнитивная гімнастика. URL: <http://medsestrajournal.ru/sites/default/files/fulltext-pdf/25879979-2017-05-06.pdf>

7. Cognitive Skill. URL:

Тема 9. Мовленнєвий розвиток.

План:

1. Ранній розвиток фонологічної сторони мовлення.
2. Соціальна взаємодія для раннього розвитку мовлення.
3. Гіпотеза засвоєння рідної мови.

Основні поняття

Фонетика, граматики, лексика, прагматика, афікси, соціальний агент, фонематичне сприймання, інтерактивна взаємодія, реєстр, артикуляція, просодія, критичний період, білінгвізм.

Методичні рекомендації

Метою практичного заняття є знайомство студентів з сучасними поглядами на ранній мовленнєвий розвиток, критерії порушень мовлення, профілактика мовленнєвих порушень.

1. Ранній розвиток фонологічної сторони мовлення.

Перше питання передбачає розгляд даних про ранній сенситивний період до засвоєння фонологічної системи рідної мови. Аналізувати формування вміння первинного аналізу мовленнєвого потоку. Прослідкувати взаємозв'язок раннього фонологічного розвитку та подальшого розвитку зв'язного мовлення дитини. Студентам необхідно ознайомитись з показником P. Khul. Отримати уявлення про метод ранньої діагностики мовлення – опитувальник McArthur.

? *Питання для самоконтролю*

- 1.1. Назвіть критичний вік для формування фонематичного сприймання.
 - 1.2. Розкрийте значення показника P. Khul?
 - 1.3. Яким чином діти розмежовують слова в мовленнєвому потоці?
2. Соціальна взаємодія для раннього розвитку мовлення.

У другому питанні необхідно розглянути особливості соціальної взаємодії в немовлячому та ранньому віці, яка сприяє мовленнєвому розвитку. Студентам необхідно ознайомитись з переліком якостей соціального агента. Розглянути значення мовлення дорослого у мовленнєвому розвитку немовляти.

? *Питання для самоконтролю*

2.1. Які характеристики мовлення дорослого сприяють мовленнєвому розвитку немовляти?

2.2. У чому полягає розвивальні якості соціального агента?

2.3. Чому дітям важливе живе спілкування з іншими.

3. Гіпотеза засвоєння рідної мови.

Третє питання стосується визначення сутності гіпотези засвоєння рідної мови. Студентам необхідно ознайомитись з віковими межами засвоєння рідної мови. Розглянути особливості засвоєння мови у білінгвальному середовищі. Ознайомитись з умовами затримки мовленнєвого розвитку. Описати гіпотезу лінгвістичної відносності Сефіра-Уорфа.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. Які особливості розвитку мовлення дітей у білінгвальній сім'ї?

3.2. Опишіть зміст гіпотез про засвоєння рідної мови дітьми.

3.3. Який вік вважається сензитивним для опанування мовами?

✍ *Практичні завдання*

1. Описати напрямки профілактики мовленнєвих порушень на трьох рівнях профілактики.

Первинна профілактика (що зробити, щоб не з'явилися передумови для ПМ?)	Вторинна профілактика (що зробити, щоб не з'явилися ПМ при наявності передумов?)	Третинна профілактика (що зробити, щоб прояви ПМ не повернулись?)

Рекомендована література

Основна:

1. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навч. посіб. /за ред. М.К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.
2. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка, Олігофренопедагогіка : підручник. Частина I. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 238 с.

Додаткова:

1. Баскакова О. Ф. Раннє виявлення і профілактика мовленнєвих порушень у дітей. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 2(50). Ч.І. С.70-77.
2. Луцько К. Інтелектуальна підготовка глухої дитини до сприймання та розуміння усного мовлення. *Дефектологія*. 1997. № 3. С. 23-27.
3. Мартиненко І.В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : дис. ... д-ра псих. наук : 19.00.08 / національний педагогічний університет імені м. п. драгоманова, 2017. 503 с.
4. Міненко А. Особливості формування комунікативної функції саморегуляції особистості дітей дошкільного віку з синдромом Дауна. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 4. С. 62-67.
5. The MacArthur-Bates Communicative Development Inventories. URL: cdi.stanford.edu/ (MB-CDIs)

РОЗДІЛ 5

Соціально-емоційний розвиток

Тема 10. Соціально-емоційний розвиток

План:

1. Сутність та онтогенез емоцій.
2. Емоційний інтелект.
3. Порушення емоційно-вольової сфери у дітей.
4. Методи роботи з емоційно-вольовими порушеннями у дітей.

Основні поняття:

Емоції, лімбічна система, радість, гнів, сум, страх, провина, сором, збентеження, гордість, заздрість, діада, інтерпретація, Theory of mind, воля, афект, настрій, почуття, емоційний інтелект, емоційна компетентність, емпатія, когнітивно-поведінкова терапія, лабільність, сугестивність, імпульсивність.

Методичні рекомендації

Мета заняття – ознайомитись з розвитком емоційної сфери та шляхами профілактики емоційно-вольових порушень у дітей з ООП.

1. Сутність та онтогенез емоцій.

Перше питання передбачає осмислення студентами природи емоції. Студентам необхідно актуалізувати власні знання щодо особливостей емоційної сфери як психічного явища. Ознайомитись з онтогенезом та соціальною природою емоційно-вольової сфери. Проаналізувати психофізіологічну основу емоцій та теорію Джеймса Ланге про генез емоцій. Ознайомитись з моделлю психічного стану (Theory of mind) та її значення у розвитку соціалізації та навчання.

? Питання для самоконтролю

- 1.1. Назвіть онтогенез розвитку емоційно-вольової сфери.
- 1.2. У чому полягає соціальна основа розвитку емоцій?
- 1.3. Вкажіть базові емоції.

1.4. Який тест застосовується з дослідження моделі психічного стану іншого?

2. Емоційний інтелект.

Друге питання передбачає детальне ознайомлення з поняттями «емоційний інтелект». Студентам необхідно розглянути різні підходи до визначення цього поняття у психолого-педагогічних теоріях. Виокремити складові формування емоційного інтелекту. Проаналізувати причини труднощів його розвитку. Розглянути емоційну компетентність за Керолін Саарні.

? *Питання для самоконтролю*

2.1. Дайте визначення поняттю «емоційний інтелект».

2.2. У чому полягають причини виникнення труднощі розвитку емоційного інтелекту?

2.3. Назвіть емоційні компетентності за Керолін Саарні.

2.4. Що первинне: розуміння власних емоційних станів, чи емоцій інших?

3. Порушення емоційно-вольової сфери у дітей.

Третє питання передбачає ознайомлення з формами а проявами порушень емоційно-вольової сфери у дітей. Студентам пропонується розглянути стани, які супроводжуються порушенням емоційно-вольової сфери, визначити категорії дітей. Звернути увагу на імпульсивність, афективну лабільність, високий рівень сугестивності. Ознайомитись з випадком формування особистості в умовах гіперопіки виявляється недостатня самостійність, безініціативність, нездатність до вольових зусиль. Зазначити, щододаються риси егоцентризму, егоїзму, налаштування на постійне опікування і допомогу. Психотравмуючі умови виховання, в яких переважає жорстокість або груба авторитарність деформують розвиток емоційної сфери, і тоді її незрілість виявлятиметься у невротичному розвитку особистості – відсутності ініціативи та самостійності, нерішучість.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. Які соціальні фактори можуть призвести до порушень емоційно-вольової сфери у дітей?

3.2. Які стилі виховання призводять до порушень емоційно-вольової сфери у дітей?

3.3. Назвіть біологічну основу порушень емоційно-вольової сфери у дітей.

4. Методи роботи з емоційно-вольовими порушеннями у дітей.

Останнє питання передбачає ознайомлення з методами психолого-педагогічного впливу для корекції, профілактики порушень емоційно-вольової сфери у дітей. Студентам пропонується розглянути метод когнітивно-поведінкової терапії – «АВС», методики роботи з афектами (страхами, агресіями). Звернути увагу сучасну статистику тривожності серед дитячого населення та методами роботи з тривожністю дітей – арттерапія, казкотерапія, метод соціальних історій, холдінг.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. У чому полягає метод «АВС»?

3.2. Назвіть інноваційні методики роботи з емоційно-вольовими порушеннями дітей?

3.3. Чи можлива профілактика емоційно-вольових порушень дітей без роботи з батьками?

✍ *Практичні завдання*

1. Визначте ознаки сучасної соціокультурного середовища, які якості особистості формуються в сучасних дітей.

	Особливості соціокультурного середовища	Якості особистості
1.		
2.		
3.		

2. Проаналізуйте власні можливості діагностики та корекції агресивної поведінки молодших школярів.

Рекомендована література

Основна:

1. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями :

навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 264 с

2. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии: учеб. для студентов вузов. Москва : АСТАстрель Транзиткнига, 2005. 384 с.

3. Никоненко Ю.П. Клінічна психологія : навч. посібник. Київ : КНТ, 2016. 369 с.

Додаткова:

1. Л.Фельдман Берретт. Як народжуються емоції? Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. 480 с.

2. Мартиненко І.В. Роль емоцій у спілкуванні дітей в умовах мовленнєвого дизонтогенезу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 28. С. 312-317.

3. Центр здоров'я та розвитку «Коло сім'ї». URL: <https://k-s.org.ua/>

4. Burda Н. Когнітивно-поведінкова терапія при генералізованому тривожному розладі. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/17>

РОЗДІЛ 6

Форми та зміст педагогічної профілактики

Тема 11. Психічний розвиток в цифрову епоху.

План:

1. Медіаграмотність та її онтогенез.
2. Ризики впливу телевізійних та комп'ютерних технологій на розвиток психіки.
3. Концептуальні засоби використання цифрових технологій у сучасній освіті.
4. Способи профілактики та подолання цифрової залежності в дітей.

Основні поняття:

Медіаграмотність, знак, символ, наратив, репрезентація, «цифрова недоумкуватість», атрофія мозку, уява, «інтернет-психоз», співпереживання, «завмерлий погляд», педагогіка переживання.

Методичні рекомендації

Метою практичного заняття є загальне осмислення студентами сутності психічний розвиток в цифрову епоху.

1. Медіаграмотність та її онтогенез.

Перше питання передбачає ознайомлення студентів з поняттям «медіаграмотність», яку розглядаємо як набір компетентностей, необхідних для активної й усвідомленої участі в житті медійного суспільства. Ознайомитись з 10 компетентностями із медіаграмотності за версією MeasuringMediaLiteracy, 2011. Розглянути концепцію розвитку медіаграмотності (за Поттером), в особливості перший етап – загальну медіаграмотність.

? Питання для самоконтролю

- 1.1. Надайте визначення поняття «медіаграмотність».
- 1.2. Які основні етапи розвитку медіаграмотності?
- 1.3. У якому віці стає доступною можливість розрізнати реальність за віртуальність зображення?

2. Ризики впливу телевізійних та комп'ютерних технологій на розвиток психіки.

У межах другого питання необхідно розглянути шкідливий вплив на здоров'я телевізійної та комп'ютерної залежності. Визначити поняття «цифрова недоумкуватість», атрофія мозку, «інтернет-психоз», «завмерлий погляд», педагогіка переживання. Ознайомитись з особливостями розвитку мислення, мовлення, пам'яті, вольової сфери, сфери почуттів та вмінням співпереживати у добу повсюдного розповсюдження комп'ютерних та телевізійних технологій. Наголосити на важливості своєчасного формування психологічних процесів у природному та людському оточенні.

? *Питання для самоконтролю*

2.1. Які є загрози використання цифрових технологій для дитячої психіки постають?

2.2. До якого віку не рекомендується використовувати цифрові технології?

2.3. Визначить поняття «цифрова недоумкуватість». Наскільки даний стан є зворотнім?

3. Концептуальні засоби використання цифрових технологій у сучасній освіті.

Третє питання передбачає ознайомлення студентів з цифровою гуманістичною педагогікою та позитивним потенціалом застосування цифрових технологій, бо пізнавально-активне поле різко зростає, якщо учні будуть засвоювати інформаційний образ через власні творчі дії за допомогою цифрових технологій. Осягнення образу не тільки на слух, а і через зорове сприймання, через рух (пантомімічного відображення), через синтез мовленнєво-рухової експресії, драматично-ігрової діяльності, через експериментування з різними матеріалами та різними цифровими технологіями забезпечує формування і стійке запам'ятовування інформаційних образів в уяві учнів. Студент має застосовувати, які б забезпечували творчу діяльність, як у реальному, так і у віртуальному, створеному технологіями середовищі.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. Дайте визначення поняття «цифрова гуманістична педагогіка».

3.2. Охарактеризуйте теорію пізнавально-активного поля М.П. Лещенко.

3.3. Розкрийте сутність процесу творення учителем пізнавально-активного поля.

3.4. Охарактеризуйте роль цифрових технологій у процесі творення пізнавально-активного поля.

4. Способи профілактики та подолання цифрової залежності в дітей.

Четверте питання стосується розгляду методів та рекомендацій щодо профілактики цифрової залежності в дітей. Студентам необхідно розглянути показники появи цифрової залежності. Визначити способи роботи з батьками при виникненні тривожних симптомів. Обґрунтувати варіанти безпечної взаємодії дитини з цифровою технікою. Проаналізувати методи регуляції, профілактики, корекції станів цифрової залежності.

? *Питання для самоконтролю*

4.1. У чому полягають показники появи цифрової залежності?

4.2. Назвіть чинники, що впливають на формування цифрової залежності в дітей.

4.3. Опишіть одну з методик позбавлення цифрової залежності?

Рекомендована література

Основна:

1. Биков В., Лещенко М., Тимчук Л. Цифрова гуманістична педагогіка посібник. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. Полтава : Астроя, 2017. 180 с. :

2. Медіапедагогіка : підручник / за ред. М. Загірняка. Харків : Друкарня Мадрид, 2018. 315 с.

3. Хомич, В. Ф., Ісак Л. М., Ісак О. С. Інформаційні технології в освіті: навч. посіб. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 248 с.

Додаткова:

1. Веретенко Т., Ярмоленко К. Соціально-педагогічна профілактика інтернет-залежності старшокласників. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*. Том 1. № 19. 2018. С. 145-149
2. Гриценко А.В. Ризики впливу телевізійних та комп'ютерних технологій на розвиток психіки людини в добу інформаційного протистояння.
3. Литвинчук Л.. Соціальні патології особистості як технологічні адиктивні тенденції сучасного соціокультурного середовища. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки*. 13 (2). 2019. С. 158–169.
4. Некрасова З., Некрасова Н. Как оттащить ребенка от компьютера и что потом с ним делать. Киев : София, 2008. 125 с.
- Оранж Т. Медиадиета для детей. Руководство для родителей : как преодолеть зависимость от телевизора и компьютерных игр. Москва : Диля, 2007. 272 с.
5. Hawon Lee and Eunja Hyun. The Intelligent Robot Contents for Children with Speech-Language Disorder. *Journal of Educational Technology & Society*. Vol. 18, No. 3 (July 2015), pp. 100. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/jeductechsoci.18.3.100>
6. The Center for Internet Addiction. URL: <http://netaddiction.com/>

Тема 12. Раннє втручання

План:

1. Основні принципи організації та надання послуги раннього втручання.
2. Алгоритм надання послуги раннього втручання.
3. Хронометраж послуги раннього втручання.

Основні поняття

Раннє втручання, міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я для дітей та підлітків, оцінка потреб дитини й сім'ї, біопсихосоціальна модель, оціночні шкали, міждисциплінарність,

сімейноцентрованість.

Методичні рекомендації

Метою практичного заняття є знайомство студентів з послугою раннього втручання.

1. Основні принципи організації та надання послуги раннього втручання.

Перше питання передбачає розгляд поняття «раннє втручання». Вона спрямована на забезпечення розвитку дітей від народження до 4-х років з порушеннями розвитку або ризиком виникнення таких порушень, зростання та виховання їх у середовищі, природньому для дітей відповідного віку без порушень або максимально наближеному до нього, підтримку та розвиток компетентності батьків з метою створення умов для підвищення рівня участі дітей у повсякденному житті та їх соціальної інклюзії. Студентам необхідно засвоїти принципи послуги раннього втручання: сімейноцентрованість, міждисциплінарність та командність, функціональний підхід, реалізація програм раннього втручання в природньому середовищі з використанням повсякденних рутин.

? Питання для самоконтролю

1.1. Поясніть поняття «раннє втручання».

1.2. Опишіть категорію сімей, що потребують послуги раннього втручання?

1.3. Роз'ясніть значення принципів раннього втручання?

2. Алгоритм надання послуги раннього втручання.

У другому питанні необхідно розглянути особливості надання послуги раннього втручання, їх алгоритм. Студентам необхідно ознайомитись з основами побудови індивідуальної програми раннього втручання. Ознайомитися з сутністю етапів первинного звернення: первинна оцінка (опитувальник батьків для оцінки розвитку дитини (KID або RCDI)), правила організації первинної оцінки, командне обговорення первинної оцінки, вибір робочої команди й координатора роботи з сім'єю, зустріч з батьками:

обговорення результатів первинної оцінки й узгодження запиту, поглиблена оцінка у відповідності до запиту, обговорення з батьками результатів поглибленої оцінки, реалізація та оцінка ефективності програми раннього втручання.

? *Питання для самоконтролю*

2.1. Назвіть етапність послуги раннього втручання.

2.2. Розкрийте зміст індивідуальної програми раннього втручання.

2.3. Охарактеризуйте зміст командної взаємодії фахівців раннього втручання.

2.4. Опишіть критерії виходу з програми раннього втручання.

3. Хронометраж послуги раннього втручання.

Третє питання стосується визначенню тривалості послуги раннього втручання. Студентам необхідно ознайомитись з даними хронометражного дослідження. Проаналізувати загальну кількість часу, яка потрібна на реалізацію трьохмісячного циклу послуги раннього втручання становить 2590 хвилин. Всю проведenu роботу можна згрупувати за видами: організаційна робота адміністратора послуги; безпосередня робота команди фахівців із батьками та дітьми: проведення первинної та поглибленої оцінки, проведення занять та зустрічей з батьками; робота команди фахівців з документацією, обговорення випадку, відеозапис, монтаж. За результатами хронометражу встановлено, що організаційна робота з сім'єю адміністратора послуги становить 5,01 % часу, власне робота з сім'єю займає 60,25 % часу, робота з документацією та командні обговорення 34,74 % від загального часу роботи з сім'єю.

? *Питання для самоконтролю*

3.1. Яка загальна кількість часу циклу раннього втручання?

3.2. Вкажіть співвідношення розподілу часу на роботу з батьками, роботу з документацією та співпраці в команді.

3.3. Хто визначається як адміністратор послуги раннього втручання?

Рекомендована література

Основна:

1. Байда Л. Ю., Павлова Є. Б., Іванова О. Л., Кукуруза Г. В. Формування політики раннього втручання : тренінговий модуль. Київ, 2017. 62 с
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації пілотного проекту «Створення системи надання послуг раннього втручання» для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя» від 14.12.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948-2016-%D1%80#Text>

Додаткова:

1. Всеукраїнського форуму «Батьки за раннє втручання». URL: <https://rvua.com.ua/>
2. Інститут раннього втручання. URL: <https://ei.kharkov.ua/>
3. Пасічник, І. П., Кукуруза, Г. В. Міждисциплінарна сімейно-центрована програма раннього втручання на етапі первинної медико-санітарної допомоги дітям. *Перинатологія и педиатрія*. (4). 2013. 105-107.
4. Технологія раннього втручання: принципи, алгоритм, зміст: методичні рекомендації. URL: https://iozdp.org.ua/Downloads/Methodichki/kukuruza_2017.pdf
5. Dunst, C. J., Hamby, D., Trivette, C. M., Raab, M., & Bruder, M. B. Everyday family and community life and children's naturally occurring learning opportunities. *Journal of Early Intervention*. 23. 2000. P. 151–164.

Тема 13. Гра як форма корекційно-розвивальної роботи.

План:

1. Ігрова діяльність дітей. Види ігор, їх значення.
2. Діагностика стану розвитку ігрової діяльності.
3. Формування навичок ігрової діяльності.

Основні поняття:

Гра, маніпулювання, предметна діяльність, символізм, ігрові вміння, ігрові інтереси, драматизації, режисерська гра, рольова гра, сюжетна гра, квест, розвага, дидактична гра.

Методичні рекомендації

Мета заняття – ознайомитись з явищем ігрової діяльності; оволодіти навичками формування ігри у дітей з ООП.

1. Ігрова діяльність дітей. Види ігор, їх значення.

Перше питання передбачає глибоке осмислення студентами значення теорії ігрової діяльності дітей для дошкільної освіти. Розглянути сутність термінологічного словосполучення «теорія ігрової діяльності». Студентам необхідно ознайомитись з визначенням вихідних позицій теорії ігрової діяльності, характеристикою вихідних теорій сучасної наукової інтерпретації ігрової діяльності (Л.Артемова, Р. Жуковська, Т. Маркова, Н. Михайленко, Е.Костяшкін, Б.Кобзар, О.Огородніков, К.Агафонова, Л.Веденісова, Р.Зіміна, В.Чубенко та ін. Охарактеризувати онтогенез гри, значення та види ігор. Характеризувати структуру ігрової діяльності дітей як системного явища.

? *Питання для самоконтролю*

- 1.1. У чому відмінність «гри», «предметної діяльності» та «маніпуляції»?
- 1.2. Перелічіть гри в порядку виникнення в онтогенезі.
- 1.3. Охарактеризуйте значення гри у розвитку дитини?
- 1.4. Розкрийте одну з теорій сучасної наукової інтерпретації ігрової діяльності.

2. Діагностика стану розвитку ігрової діяльності.

Друге питання передбачає детальне ознайомлення з діагностичними методиками для виявлення ігрових умінь та ігрових навичок дітей дошкільного віку. Особливості добору методик та способи їх обробки. Охарактеризувати вимоги до складання протоколу спостережень за процесом ігрової діяльності, складання протоколу бесіди за тематикою гри. Розглянути діагностику міжособистісних стосунків дітей в процесі гри. Ознайомитись з особливостями діагностування дітей різного віку. Практикуватись у складанні перспективного плану роботи з організації ігрової діяльності дітей з ООП.

? *Питання для самоконтролю*

- 2.1. Опишіть особливості добору методик діагностики гри.
- 2.2. Які особливості ігрової діяльності проявляють діти з ООП.
- 2.3. Розкрийте зміст планування та організації ігрової діяльності дітей з ООП.

3. Формування навичок ігрової діяльності.

Третє питання передбачає ознайомлення з методами формування навичок ігрової діяльності. Студентам пропонується розглянути умови розвитку ігрової діяльності, описати простір. Ознайомитись з методикою організації ігор різного типу в роботі з дітьми раннього віку. Пам'ятати про особливості розвитку ігрових дій дітей раннього віку та дошкільного віку. Розглянути методику добору розвивальних ігор відповідно до індивідуальних особливостей дітей з ООП різного віку. Навчитися моделюванню ігрових ситуацій та вирішенню педагогічних ситуацій.

? *Питання для самоконтролю*

- 3.1. У чому полягає методика організації ігор різного типу в роботі з дітьми з ООП?
- 3.2. Вкажіть умови розвитку ігрової діяльності.
- 3.3. Наведіть приклад моделювання ігрової ситуації (вид гри на вибір).

✍ *Практичні завдання*

1. Створити картотеку ігор для дітей з ООП, включивши основні групи та дібравши до кожної по 1 зразку, що матиме компенсаторний ефект.

Рекомендована література

Основна:

1. Богуш А. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ : Слово, 2008. 256 с.
2. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт.-упор. А. П. Бурова. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 296 с.
3. Павелків Р. В. Гра як провідна діяльність дітей дошкільного віку / Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2017. 373 с.

Додаткова:

1. Гладченко І. В. Методичні аспекти використання квестової педагогічної технології при формуванні здоров'язберезувальної компетентності в учнів з психофізичними порушеннями. *Теорія і практика спеціальної педагогіки та психології: збірник наукових праць*. 2017. С. 30-39.

2. Покришко Д.Є., Кисла О.Ф. Корекція дитячих страхів за допомогою ігрових методик. *«Молодий вчений»*. № 9 (85). 2020. С 72-75. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/9/18.pdf>

3. Савінова Н.В. Гра як засіб корекції та формування нормативного мовлення у дітей. URL: <http://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/885>

4. Сушинська І.Т. Ігри для дітей зі зниженим зором. *Фізика в школах України*. 2013. № 5. С. 2-3.

5. Serve and return. URL: <https://developingchild.harvard.edu/science/key-concepts/serve-and-return/>

Тема 14. Навчальна діяльність як одна з форм учіння.

План:

1. Поняття про учіння.
2. Піраміда навчання.
3. Труднощі у навчанні, її причини та запобігання.
4. Психогігієна навчання.

Основні поняття:

Учіння, мотивація, знання, уміння, навички, компетентності, здібності, задатки, інтерес, навчальність, психогігієна, гігієна, труднощі у навчанні, адаптація, модифікація, дисграфія, дискалькулія, дислексія.

Методичні рекомендації

Мета заняття – ознайомитись з поняттями навчальної діяльності, її особливостями у дітей з ООП та способами запобігання труднощам навчання.

1. Поняття про учіння.

Перше питання передбачає визначення сутності поняття «учіння», «навчальної діяльності». Студентам необхідно ознайомитись з учінням як активною цілеспрямованою діяльністю школярів, яка полягає у засвоєнні знань, навичок та умінь, способів їх набуття, форм поведінки та видів діяльності. Проаналізувати способи оволодіння досвідом – внутрішній (гностична діяльність, вторинне учіння) та зовнішній (предметні дії, первинне учіння) Ознайомитись з ознаками навчальної діяльності. Проаналізувати причини та прояви особливостей навчальної діяльності дітей з ООП. Розглянути засоби учбової діяльності – інтелектуальні дії, мисленнєві операції за С.Л. Рубінштейном (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація та інші). Визначити результат навчання – особистість. Розкрити теорію П.Я. Гальперіна про поетапне формування розумових дій як засіб розвитку особистості в навчальній діяльності.

? *Питання для самоконтролю*

1.1. Розкрийте сутність поняття «навчальна діяльність» та її характерні ознаки.

1.2. Охарактеризуйте теорію П.Я. Гальперіна про поетапне формування розумових дій.

1.3. Що визначається як головний результат навчання?

1.4. Вкажіть особливості навчальної діяльності дій з порушенням мовлення.

2. Піраміда навчання.

Друге питання передбачає детальне ознайомлення з трьома рівнями піраміди навчання. Студентам необхідно розглянути проекцію порушень розвитку дітей на піраміду навчання. Ознайомитись із першим (сенсорний рівень), другим (сенсомоторний розвиток) та третім (перцептивно-моторний розвиток) рівнями піраміди навчання. факторами ризику щодо виникнення девіантної поведінки. З'ясувати найвищий рівень у піраміді навчання – набуття навичок, опанування освітніми програмами. Успіх у

навчанні базується на правильному розвитку дитини на кожному з рівнів піраміди навчання. Інколи, здавалося б, непримітний фактор впливає на сфери навчальної діяльності, які не можна не враховувати під час навчання дітей. Ознайомитись з проекцією навичок і видів діяльності дітей на піраміду навчання.

? *Питання для самоконтролю*

- 2.1. Назвіть рівні піраміди навчання. Поясніть розташування рівнів.
- 2.2. Опишіть проекцію порушень розвитку дітей на піраміду навчання.
- 2.3. З кого рівня потрібно корегувати навчальну діяльність дітей з ООП.
- 2.4. Охарактеризуйте проекцію навичок і видів діяльності дітей на піраміду навчання.

3. Труднощі у навчанні, її причини та запобігання.

Третє питання передбачає ознайомлення з «труднощами у навчанні» як терміном, яким позначають прояви дисграфії, дискалькулії, дислексії. Студентам пропонується уточнити такі поняття, як «неуспішність» та «відставання», їх причини. Розглянути методи діагностики труднощів у навчанні. Розкрити прийоми, методи формування навчальної мотивації дітей молодшого шкільного віку. Проаналізувати засоби та прийоми запобігання виникнення труднощів у навчанні.

? *Питання для самоконтролю*

- 3.1. Розкрийте поняття «труднощі у навчанні», «неуспішність» та «відставання»?
- 3.2. Опишіть причини та прояви труднощів у навчанні.
- 3.3. Наведіть приклад методу запобігання виникнення труднощів у навчанні. .

4. Психогігієна навчання.

Четверте питання передбачає ознайомлення з поняттям «психогігієна навчання» як системою навчання, що забезпечує гармонійний розвиток особистості. Студентам пропонується розглянути умови організації ефективної системи навчання. Розкрити завдання розробки і реалізації відповідних програм

психогігієнічної підготовки, в яку включені питання гігієни праці на промислових підприємствах, аналіз причин і засобів профілактики перерв та неврозів, набувають особливої важливості для молодих людей, що поєднують працю і навчання.

? *Питання для самоконтролю*

4.1. У чому полягають особливості психогігієни навчання?

4.2. Доведіть актуальність психогігієнічного підходу для навчання дітей з ООП.

4.3. Наведіть приклад психогігієнічного напрямку в організації навчання.

✍ *Практичні завдання*

1. Доберіть доречний інструментарій та діагностики схильностей, здібностей.

2. Підберіть ігри для розвитку планування та самоконтролю.

Рекомендована література

Основна:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчукта ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

2. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

3. Компанець Н.М., Луценко І.В. Навчально-методичний посібник «Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ». Київ, 2018. 66 с.

4. Никоненко Ю.П. Клінічна психологія : навч. посібник. Київ : КНТ, 2016. 369 с.

Додаткова:

1. Воронова Н. А. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів. *Початкова школа*. 2007. № 3. С. 5-6.

2. Прохоренко Л. Психокорекція мотивації дітей із когнітивними порушеннями. *Особлива дитина: навчання і виховання*. № 2.91. 2019. С. 75-85.
3. Самойлова І. В. Формування мотивації навчання дітей молодшого шкільного віку. *Міжнародні челпанівські психолого-педагогічні читання*. № 18. 2016. С.126-132.
4. Шайда Н., Алексеева В. Особливості мотиваційної готовності до школи дітей з порушенням психічного розвитку та норми. URL: https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/gnvp/gnvp_46.pdf#page=297

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Психопрофілактика – це розділ загальної профілактики, в рамках якого здійснюються заходи, спрямовані на попередження виникнення ...

- А) когнітивних порушень
- В) психічних розладів
- С) особистісних відхилень

2. Система заходів, спрямованих на попередження виникнення психічних розладів – це ...

- А) первинна психопрофілактика;
- В) вторинна психопрофілактика;
- С) третинна психопрофілактика.

3. В чому полягає теорія епігенетизузу Г.Готліба?

- А) розвиток відбувається поступово;
- В) результат розвитку непередбачуваний;
- С) гени впливають на роботу нервової системи;
- Д) генетичні появи змінюються під впливом середи.

4. Системний підхід до розвитку визнається

- А) аналізом мікросоціуму;
- В) аналізом макросоціуму;
- С) врахуванням індивідуальних характеристик для планування програм сприяння розвитку.

5. Автор теорії розвитку, яка розглядає вплив соціокультурного фактору?

- А) У. Бронфенбреннер;
- В) Е.Еріксон;
- С) Л.С. Виготський;
- Д) Ж.Піаже.

6. «Схеми» за Ж. Піаже – це ...

- А) спосіб організації знань;
- В) спосіб пізнання нового;

С) опосередкування вищих психічних функцій.

7. Показником зони найближчого розвитку дитини є:

А) самостійне правильне виконання завдання;

В) виконання вікових нормативів;

С) виконання завдання з допомогою обізнаного іншого;

Д) зацікавленість.

8. В завдання логопедії входить профілактика появи порушень мовлення?

А) так;

В) ні.

9. Норма розвитку – це не усереднений для віку показник, а, з погляду суспільства, рівень, співвіднесений з індивідуальними особливостями дитини.

А) індивідуальний;

В) функціональний;

С) оптимальний.

10. Вторинні порушення проявляються на рівні :

А) роботи систем органів, тіла;

В) психічних процесів та функцій;

С) інтелектуальних можливостей;

Д) комунікації, соціальної взаємодії.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абілітація – система заходів та соціальних послуг, спрямованих на опанування особою знань та навичок, необхідних для її незалежного проживання в соціальному середовищі: усвідомлення своїх можливостей та обмежень, соціальних ролей, розуміння прав та обов'язків, уміння здійснювати самообслуговування.

Адаптація – процес пристосування об'єкта (адаптаціогенез); стан пристосованості об'єкта (результат адаптаціогенезу); дія, спрямована на об'єкт з метою його пристосування до визначених вимог, пристосування об'єкта до використання в конкретних умовах.

Аналізаторні системи (органи чуття) – спеціалізовані органи, через які нервова система отримує подразнення із зовнішнього і внутрішнього середовищ і сприймає ці подразнення у вигляді відчуттів.

Артикуляційний праксис – здатність до виконання довільних послідовних, цілеспрямованих рухових актів, що дає можливість відтворювати ізольовані звуки мовлення, артикулеми, та кінетичний (еферентний) – вимовляти серії мовленнєвих звуків.

Артикуляція – дії органів мови до відтворення членороздільних звуків (фонем), з яких оформлюються значимі слова.,

Асфіксія – патологічний процес, синдром з гострим перебігом, що виникає через недостатність кисню в крові та тканинах, коли в організмі накопичується вуглекислий газ.

Афект – сильний і відносно короткочасний за тривалістю емоційний процес (лють, жах, відчай, екстаз), під час якого знижується ступінь самоволодіння: дії та вчинки здійснюються за особливою емоційною логікою, а не за логікою розуму. Супроводжується різко вираженими руховими та вегетативними проявами та змінами в роботі внутрішніх органів.

Афікс – частина слова, що вносить зміну у значення кореня. Словотворчі афікси утворюють нові слова, словозмінні — виражають відношення слова до

інших слів,

Білатеральна координація – це здатність людини координувати праву і ліву частини тіла. Наприклад – використання одночасно двох рук.

Білінгвізм – явище володіння двома мовами як рідними..

Біопсихосоціальна модель – підхід, що визначає людину як цілісний організм, у якому біологічні, психологічні та соціальні чинники перебувають у взаємозв'язку.

Вербальний праксис – здатність створення артикуляційної послідовності у вимові звуків, складів, слів.,

Вестибулярний апарат – орган чуття, що відповідає за сприйняття лінійних та кутових прискорень, а також положення тіла у просторі. Він сприймає зміни положення голови й тулуба, напрям руху тіла й призначений для координації рухів та збереження рівноваги тіла.

Виховання – це складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку.

Вищі психічні функції (ВПФ) – поняття, запропоноване Л. С. Виготським. Об'єднує форми та види пізнавальних процесів, притаманні саме людині. А саме довільні та опосередковані форми сприйняття, уваги, пам'яті, уяви, мислення і мови (письма).

Відчуття – психофізичний пізнавальний процес, який полягає у відображенні окремих властивостей, предметів та явищ оточуючого світу при безпосередній дії подразника на органи чуття.,

Воля – психічна функція, яка полягає в здатності індивіда до свідомого управління своєю психікою і вчинками в процесі прийняття рішень для досягнення поставлених цілей. ,

Вторинна психопрофілактика – це комплекс заходів, спрямованих на ранню діагностику психічних і наркологічних захворювань, своєчасне і активне лікування захворювання, що вже почалося, затримку розвитку симптомів хвороби, попередження виникнення рецидивів, запобігання небезпечним для

життя хворого станам.,

Вторинний дефект – порушення, що мають характер психічного недорозвинення і порушень соціальної поведінки, безпосередньо не впливають з первинного дефекту, але обумовлених ним (порушення мовлення у глухих, порушення сприйняття і просторового орієнтування у сліпих та ін.).

Гальмування та збудження ЦНС – процеси у центральній нервовій системі ЦНС, які проявляються пригніченням збудження або повним його припиненням у відповідь на подразнення. Його результатом є затримка збудження. Гальмування виникає у вигляді локального процесу і завжди пов'язане з існуванням специфічних гальмівних синапсів.

Гендер – соціально-біологічна характеристика, через яку визначаються поняття «чоловік» і «жінка», психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, а також психо-біологічні особливості, на які впливає біологічна стать.

Генетичні хвороби – порушення нормальної роботи організму через зміни послідовності генів або структури хромосом.

Гестоз – це синдром, що виникає у вагітних і проявляється у не здатності жіночого організму адаптуватися до вагітності. поняття схоже з терміном «токсикоз».

Гігієна – галузь знань, що вивчає закономірності впливу на організм людини та суспільне здоров'я комплексу чинників довкілля з метою розробки гігієнічних норм, санітарних правил, запобіжних і оздоровчих заходів.

Гіпоксія – атологічний стан, під час якого тканини і органи недостатньо насичуються киснем або кисню достатньо, але він не засвоюється тканинами. Внаслідок цього в життєво важливих органах розвиваються незворотні зміни.,

Гнів – емоція, що виникає у людини при наявності перешкоди на шляху задоволення потреби за умови психофізіологічної готовності до її подолання.

Гордість – моральне почуття, що виникає в результаті усвідомлення особистістю суспільного значення своїх досягнень, успіхів – власних або групи, яка є важливою для неї або з якою вона ідентифікується.

Гра – це одна з форм навчання, коли в процесі гри діти (і дорослі) отримують ті знання та удосконалюють ті уміння і навички, які в майбутньому будуть задіяні в житті.

Грамматика – будова мови з властивими їй морфологічними одиницями, категоріями і формами, синтаксичними одиницями і категоріями, словотвірними одиницями та способами словотворення; галузь мовознавства, що вивчає граматичну будову мови.

Гуманістична психологія – сукупність напрямів психологічної науки й практики, що вирізняються свідомим і послідовним узгоджуванням здійснюваної психологами діяльності з принципами гуманізму.

Депривація – соціальний процес скорочення чи позбавлення можливостей задоволення основних життєвих потреб індивідів або груп.

Дефіцитарний розвиток – це вид психічного розвитку, що є наслідком глибоких порушень або дефіциту аналізаторних систем — зорової, слухової, опорно-рухової.

Дисгармонійний розвиток – наслідок уродженої або рано набутої стійкої диспропорційності психіки, в основному – емоційно-вольової сфери. Класичним прикладом можуть бути порушення формування особистості при психопатіях, порушення емоційно-комунікативного компонента при ранньому дитячому аутизмі.

Дидактична гра – це активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання досліджуваних систем, явищ, процесів. Головна відмінність гри від іншої діяльності полягає в тому, що її предметом виступає сама людська діяльність.

Дизонтогенез – порушення індивідуального розвитку організму переважно на ранніх етапах розвитку.

Динамічний стереотип – відносно стійка система тимчасових нервових зв'язків (умовних та безумовних рефлексів), які утворилися у відповідь на систематично повторювані дії умовних подразників, що дозволяє виконувати певні рухові дії без напруги свідомості.

Дисграфія – стійка вибіркова нездатність оволодіти навичкою письма за

правилами графіки, тобто керуючись фонетичним принципом, не дивлячись та достатній рівень інтелектуального та мовленнєвого розвитку, відсутність грубих порушень слухового та зорового аналізаторів, а також оптимальні умови навчання.

Дискалькулія – порушення, що виражається в нездатності людини рахувати, розв'язувати математичні задачі; патологічна ускладненість при виконанні обчислювальних операцій. Найчастіше цей стан проявляється в дошкільному та молодшому шкільному віці.

Дислексія – розлад читання, що характеризується проблемами з читанням, попри нормальний інтелект та за відсутності порушень слуху і зору.

Диспраксія – це порушення виконання довільних рухів у дітей за відсутності патології м'язового тону, паралічу та інших відхилень, яке проявляється у труднощах здійснення різноманітних довільних рухів.

Діада – симбіоз двох або більше індивідів у вигляді ієрархічних взаємовідносин.

Довільність – свідомо цілеспрямованість дії.

Драматизації – самостійним видом театральної-ігрової діяльності дітей. Вона нагадує театральну виставу, де діти виступають у ролі акторів. Джерелом гри-драматизації є художній літературний твір, зміст якого діти відтворюють у грі, тому характер ігрової діяльності дітей цілком залежить від змісту художнього твору.

Екстероцепція – процес сприймання та переробки організмом подразнень з зовнішнього середовища.

Інтероцепція – процес сприймання та переробки організмом подразнень з внутрішнього середовища.

Ембріогенез – ембріональний період, що починається з утворення зиготи. Закінчення цього періоду онтогенезу пов'язане з різними моментами розвитку.

Емоції – це переживання людиною свого особистого ставлення до дійсності, його реакції на вплив внутрішніх і зовнішніх подразників.

Емоційна компетентність – готовність і здатність людини гнучко управляти

емоційними реакціями, як власними, так і інших людей, адекватно ситуаціям і умовам, що змінюються. Сама емоційна компетентність є афективно-когнітивним явищем. Вона включає і афективні, і когнітивні компоненти.

Емоційний інтелект – група ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій і емоцій оточуючих. Люди з високим рівнем емоційного інтелекту добре розуміють свої емоції і почуття інших людей, можуть ефективно керувати своєю емоційною сферою, і тому в суспільстві їхня поведінка більш адаптивна і вони легше досягають своїх цілей у взаємодії з оточуючими.

Емпатія – розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання.

Епігенетика – наука, що вивчає спадкові зміни в фенотипі (зовнішньому вигляді) або в експресії генів, що зумовлені іншими механізмами, ніж зміна послідовності нуклеотидів ДНК. Такі зміни можуть залишатися видимими протягом декількох клітинних поколінь чи навіть кількох поколінь живих організмів.,

Задатки – вроджені особливості організму, головним чином ЦНС та органів чуття, що є передумовою формування й розвитку здібностей.

захворювання нервової системи (нейроінфекції) – медичний термін, загальна назва інфекційних захворювань, які спричинюють бактерії, віруси, патогенні гриби, найпростіші та пріони.

Збентеження – стан емоційного неспокою, хвилювання, збудження, занепокоєння.

Здібності – це здатність чи компетентність людини виконувати певний вид роботи на певному якісному рівні. Видатні здібності можна вважати "талантом". Здібності не зводяться до знань, умінь і навичок, що є у людини, але вони забезпечують їх швидке надбання, фіксацію й ефективно практичне використання.

Знак – це певний емпіричний матеріальний об'єкт, який сприймається на чуттєвому рівні і виступає у процесі спілкування і мислення людей

представником якогось іншого об'єкта.

Інтелект – відносно стійка структура розумових здібностей індивіда. Зазвичай І. визначають за рівнем розвитку, який розглядають у зв'язку з такими пізнав. процесами, як сприймання, пам'ять, уява тощо.

Інтерактивна взаємодія – здатний взаємодіяти або перебувати в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною).

Іррадіація поширення – збідження ЦНС на певну відстань з місця свого виникнення.

Історико-еволюційний підхід – теоретичний напрям, що інтерпретує історію як різновид еволюційного розвитку, продовження космічної, геологічної та біологічної еволюції.

Когнітивно-поведінкова терапія – є одним з провідних, сучасних, науково-обґрунтованих методів психотерапії. Вона базується на усвідомленні того, що при багатьох психіатричних розладах та психологічних проблемах спотворене сприйняття реальності (себе, інших людей, майбутнього і т.п.).

Консолідація пам'яті – це перехід короткотривалої пам'яті в довготривалу. Тобто те, що вивчив сьогодні, відкладається в голові на довгий час.

Концентрація збудження – зосередження збуджувального процесу в місці його початкового виникнення.

Критичний період – це стадія дозрівання в життєвому циклі організму, під час якої нервова система особливо чутлива до певних стимулів навколишнього середовища.

Сугестивність – сприйнятливність до зовнішнього впливу.

Імпульсивність – риса характеру, що виражається в схильності діяти без достатнього свідомого контролю, під впливом зовнішніх обставин або в силу емоційних переживань.

Легкі когнітивні порушення – динамічне незначне погіршення окремих когнітивних функцій (пам'яті, уваги, мислення), що не призводять до побутової, соціальної дезадаптації та не впливають значним чином на

професійну діяльність.

Лімбічна система – сукупність певних структур головного мозку. Огортає верхню частину стовбура головного мозку, ніби поясом, і утворює його край (лімб). Бере участь у регуляції функцій внутрішніх органів, нюху, автоматичної регуляції, емоцій, пам'яті, сну, неспання та ін.

Локомоція – сукупність рухів, за допомогою яких тварини переміщуються у просторі (у повітрі, воді, ґрунті, по твердій поверхні). Локомоція грає важливу роль в житті тварин: на відміну від більшості рослин, вони можуть пересуватися у пошуках їжі або для порятунку від хижаків.

Медіаграмотність – рівень медіакультури, досягнений медіаосвітою, що стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою цих медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції.

Мислення – процес опосередкованого й узагальненого пізнання людиною предметів та явищ навколишньої дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях.

Міждисциплінарність – це науково-педагогічна новація, що породжує здатність побачити, розпізнати, сприйняти те, що є недоступним в межах окремо взятої науки (дисципліни) з її специфічним, вузькоорієнтованим об'єктом, предметом і методами дослідження.

Міжнародна класифікація функціонування обмежень життєдіяльності та здоров'я для дітей та підлітків – це класифікація компонентів функціональності та обмеження життєдіяльності. МКФ схвалена усіма 191 членами Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) 22 травня 2001 року під час 54-ї Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я.

Мотивація – спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби.

Наратив – сукупність пов’язаних між собою реальних чи вигаданих подій, фактів або вражень, які складають оповідний текст. А також — процес повідомлення такого тексту (нарація) і метод впорядкування дискурсу. Особа, котра здійснює наратив, називається наратором.

Настрій – загальний емоційний стан, який своєрідно забарвлює на певний час діяльність людини, характеризує її життєвий тонус.

Нейромедіатори – біологічно активні хімічні речовини, за допомогою яких здійснюється передача електричного імпульсу з нервової клітини через синаптичний простір.

Нейропластичність – термін, що характеризує здатність людського мозку змінюватися та адаптуватися під дією емоцій, досвіду, нового виду діяльності, здатність мозку відновлювати втрачені зв’язки внаслідок пошкодження або у відповідь на зовнішній вплив.

Синапс – структура, яка дозволяє нейрону (нервовій клітині) проводити електричний або хімічний сигнал в іншу клітину (нервову, м’язову, тощо).

Нервово-психічні захворювання – структурні, біохімічні або електричні порушення в головному, спинному мозку та нервах можуть спричинити за собою ряд симптомів.

Онтогенез – індивідуальний розвиток.

Оцінка потреб дитини й сім’ї – це дії зі збору, обробки, систематизації, аналізу, узагальнення та порівняння даних розвитку дитини, батьківського потенціалу щодо задоволення її потреб, стану соціального середовища сім’ї з певними стандартами з метою визначення оптимальної стратегії втручання та необхідних послуг.

Пам’ять – це психічний пізнавальний процес, який полягає у фіксації, збереженні та відтворенні попереднього досвіду.

Первинна психопрофілактика – система заходів щодо запобігання виникненню нервово-психічних розладів. Вона включає боротьбу з травмами та інфекціями, з хворобами залежності, охорону здоров’я дітей і вагітних жінок, правильну організацію виховання і педагогічного процесу, режиму праці і

відпочинку.

Первинний дефект виникає в результаті органічного пошкодження або недорозвинення будь-якої біологічної системи (аналізаторів, вищих відділів головного мозку та ін.) внаслідок впливу патогенних факторів.

Перекручений розвиток частіше властивий деяким процесуальним спадковим захворюванням. Характерна модель – ранній дитячий аутизм.

Перцептивні дії – структурні одиниці процесу сприймання у людини, які забезпечують свідоме перетворення сенсорної Інформації, що забезпечує побудову образу, адекватного предметному світу.

Поступальний контроль – це регуляція положення тіла в просторі.

Почуття – це специфічні людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції – радість, любов, гордість або сум, гнів, сором тощо.

пошкоджений розвиток – тип дизонтогенеза, пов'язаний з перенесеними інфекціями, інтоксикаціями, травмами нервової системи, спадковими дегенеративними, обмінними захворюваннями мозку і відрізняється парціальністю розладів.

Прагматика поєднує теорію розмовного акту, розмовну імплікатуру, розмови у взаємодії й інші підходи до мовної поведінки у філософії, соціології, лінгвістиці та антропології.

Праксис – це здатність до довільного відтворення поз і дій.

Пропріоцепція – сприйняття інформації про скорочення чи розтягання м'язів, а також про положення різних частин тіла.

Просодія – вчення про просодичні елементи мовлення.

Профілактика – це комплекс заходів соціально-психологічного, медичного та педагогічного характеру, спрямованих на нейтралізацію впливу негативних факторів соціального середовища на особистість з метою попередження відхилень у її поведінці.

Психічні процеси – це акт психічної діяльності, що має свій об'єкт відбитка і свою регуляційну функцію.

Психогігієна – це цілісний комплекс заходів щодо відновлення та підтримання психологічної норми.

Психокорекція – це система дій, спрямованих на виправлення недоліків емоційного, інтелектуального та поведінкового аспектів особистості за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу.

Раннє втручання – це міждисциплінарна сімейноцентрована система допомоги дітям раннього віку (від народження до 3-х років) із порушеннями розвитку та дітям груп біологічного й соціального ризику, спрямована на покращення розвитку дитини та підвищення якості життя родини.

Сенсорна інтеграція – процес, під час якого нервова система людини отримує інформацію від рецепторів всіх відчуттів (дотик, вестибулярний апарат, відчуття тіла або пропріоцепція, нюх, зір, слух, смак), потім організовує їх і інтерпретує так, щоб вони могли бути використані в цілеспрямованій діяльності.

Сенсорні еталони – це вироблені людством уявлення, загальноприйняті зразки тих чи інших властивостей і відношень предметів.

Синергія – це просторово-часова послідовність роботи м'язів, які змушені працювати разом.

Сприймання – це психічний процес відображення в мозку предметів і явищ в цілому, в сукупності всіх їхніх властивостей та якостей при безпосередній дії на органи чуття людини.

Стрес – неспецифічна реакція організму у відповідь на дуже сильну дію (подразник) зовні, яка перевищує норму, а також відповідна реакція нервової системи.

Тактильна чутливість – це відчуття доторку і тиску. У взаємодії людини з довкіллям вони відіграють велику роль, оскільки сигналізують про присутність того чи іншого подразника, який контактує з поверхнею тіла.

Теорія функціональних систем – це динамічні організації, що саморегулюються, діяльність усіх складових компонентів яких сприяє отриманню життєво важливих для організму пристосувальних результатів.

Тератогенний фактор чинники – навколишнього середовища, які спричиняють порушення розвитку організму.

Токсикоз – хворобливий стан, обумовлений дією на організм екзогенних токсинів (наприклад, мікроорганізмів) або шкідливих речовин ендogenous походження (наприклад, при токсикозі вагітних, тиреотоксикозі).

Третинна психопрофілактика – це попередження рецидивів та хронізації нервово-психічних захворювань і відновлення працездатності людини, що перенесла захворювання. Спрямована на попередження інвалідності за наявності у людини нервово-психічного захворювання.

Третинний дефект – порушення, що виникають на основі первинних та вторинних. Стосуються особистості сфери людини.

Труднощі у навчанні – загалом позначають специфічні проблеми, пов'язані з навчанням. Труднощі у навчанні можуть перешкоджати дитині щось вивчати або використовувати певні навички. Зазвичай, це навички читання, письма, слухання, міркування, рахунку, зв'язного мовлення тощо.

Увага – спрямованість психічної діяльності людини та її зосередженість у певний момент на об'єкти або явища, які мають для людини певне значення при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються повніше, чіткіше, глибше, ніж інші.

Уміння – здатність належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок. Передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань; без останніх немає умінь.

Учіння – це особлива форма соціальної активності суб'єкта взаємодії з реальними суб'єктами та об'єктами навколишньої дійсності, регуляції систем суб'єкта згідно з програмами виконання певних завдань, а також із потребами особистості.

Увага – спрямованість психічної діяльності людини та її зосередженість у певний момент на об'єкти або явища, які мають для людини певне значення при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються повніше, чіткіше, глибше, ніж інші.

Уява – це психічний процес створення людиною нових образів на основі її попереднього досвіду.

Функціональна асиметрія мозку – це здатність однієї півкулі мозку включатися на частки секунди раніше, пригнічуючи функцію іншої півкулі, вона визначає особливості сприйняття, запам'ятовування, стратегію мислення, емоційну сферу людини.

Theory of mind (модель психічного стану іншого) – система репрезентації психічних феноменів (метарепрезентації).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Богуш А. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ : Слово, 2008. 256 с.
2. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 264 с
3. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии: учеб. для студентов вузов. Москва : АСТАстрель Транзиткнига, 2005. 384 с.
4. Дефектологічний словник : навчальний посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Київ : «МП Леся», 2011. 528.
5. Никоненко Ю.П. Клінічна психологія : навч. посібник. Київ : КНТ, 2016. 369 с.
6. Пахомова Н. Г. Спеціальна психологія : навч. посіб. для студентів спец. 6.010105 «Корекційна освіта». Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2015. 359 с.
7. Профілактика оптичної дисграфії: навчально-методичний посібник / укл. І. С. Марченко, Т.В. Кобилякова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 101 с.
8. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навч. посіб. /за ред. М.К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.

Додаткова:

1. Биков В. Ю. Цифрова гуманістична педагогіка відкритої освіти / Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія, 2016. № 4. С. 115-130.
2. Мамайчук И.И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 224 с.
3. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка, Олігофренопедагогіка : підручник. Частина І. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 238 с.
4. Синьова Є.П. Тифлопсихологія. Київ : Знання, 2008. 365с.

5. Стадненко Н. М. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів. Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2006. 36 с.
6. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та слуху / за ред. Л.С. Вавіної Київ: Науковий світ, 2009. 168 с.
7. Лічман Н.М. Біоенергопластика як нетрадиційна форма проведення артикуляційної гімнастики. *Логопед.* 2018. № 5(89). С. 9-10.
8. Лічман Н.М. Кінезіологія як засіб розвитку мовлення та інтелектуальних здібностей дітей з особливими освітніми потребами. *Логопед.* № 6 (90). 2018. С. 12-16.
9. Луцько К. Інтелектуальна підготовка глухої дитини до сприймання та розуміння усного мовлення. *Дефектологія.* 1997. № 3. С. 23-27.
10. Ножка И.В. Использование мнемотехники при разучивании стихотворений. *Логопед.* 2017. № 4. С.12-14.
11. Тельна О. Використання мовних рольових ігор у навчанні молодших школярів із глибокими порушеннями зору. *Дефектологія.* 2009. № 1. С. 12-16.
12. Міненко А. Особливості формування комунікативної функції саморегуляції особистості дітей дошкільного віку з синдромом Дауна. *Особлива дитина: навчання і виховання.* 2014. № 4. С. 62-67.
13. Лагодюк В.Ю. Організаційно-педагогічні умови інтеграції дітей із особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір. *Управління школою.* 2016. № 1/3. С. 30-40.
14. Сушинська І.Т. Ігри для дітей зі зниженим зором. *Фізика в школах України.* 2013. № 5. С. 2-3.
15. Adolph , К.Е. Franchak, J.M. The development of motor behavior. *WIREs Cogn Sci.* 2017. 8(1-2). P. 10.1002.

Інформаційні джерела:

1. Пізнавальні процеси психіки особистості. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/7prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki_zaos_hforma/r1-3.html

- 2 Мартиненко І.О. Типологія комунікативної діяльності дітей із системними порушеннями мовлення первинного генезу. URL: <https://imso.zippo.net.ua/?p=525>
 3. Профілактика мовленнєвих порушень у дітей раннього віку. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/profilaktika-rechevyh-narusheniy-u-detey-rannego-vozrasta>
 4. Ризики впливу телевізійних та комп'ютерних технологій на розвиток психіки людини в добу інформаційного протистояння. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v3/i14/11.pdf>
 5. Профілактика речевих порушень. URL: <https://mszn27.ru/node/46543>
 6. Сенсорна інтеграція: розкладаємо по полицках. URL: <https://epsiholog.mcfr.ua/678834>
 7. Infant action lab. URL: <http://psych.nyu.edu/adolph/publications/AdolphFranchak-2016 WIRESDevMotorBehavior.pdf>.
 8. Бернштейн Н. А. Биомеханика и физиология движений. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/bernshteyn_biomehanika-i-fiziologiya_1997/fs,1/
 9. Технологія раннього втручання: принципи, алгоритм, зміст. URL: https://iozdp.org.ua/Downloads/Methodichki/kukuruza_2017.pdf
 10. Simply Psychology. URL: <https://www.simplypsychology.org/developmental-psychology.html>
-

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Апухтіна Вікторія Валеріївна

Профілактика вторинних відхилень

Методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Спеціальна
освіта» освітньо-професійної програми «Логопедія»

Рецензент *Т.Г. Соловйова*

Відповідальний за випуск *І.В. Козич*

Коректор *А.С.Каракіна*